

ΤΟ ΙΣΤΟΡΙΚΟΝ ΤΩΝ ΕΝ ΚΡΗΤΗΙ ΒΟΤΑΝΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ ΑΠΟ ΤΗΣ ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΕΩΣ ΜΕΧΡΙ ΤΩΝ ΚΑΘ' ΗΜΑΣ ΧΡΟΝΩΝ

Ι. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Οἱ Ἀρχαῖοι εἶχον σημαντικὰς γνώσεις περὶ τῆς Κρητικῆς Χλωρίδος¹. Ὅχι μόνον βοτανικοί, φαρμακολόγοι καὶ ἰατροί, ἀλλὰ καὶ γεωγράφοι, περιηγηταί, ἱστορικοὶ καὶ ἄλλοι συγγραφεῖς καὶ ποιηταὶ περιέγραψαν φυτὰ τῆς Κρητικῆς Γῆς καὶ ἐσημείωσαν τὰς φαρμακευτικὰς ἰδίαις ἰδιότητας αὐτῶν². Τοιαύτη ἔφεσις πρὸς σπουδὴν τῶν φυτῶν τῆς Κρήτης παρατηρεῖται καὶ κατὰ τὴν Ἀλεξανδρινὴν περίοδον.

Ἀπὸ τοῦ Ε' μ. Χ. αἰῶνος καὶ μέχρι τῆς Ἀναγεννήσεως, ἤτοι μέχρι τοῦ ΙΔ' αἰῶνος, ἐπὶ μίαν δηλαδὴ ὀλόκληρον χιλιετηρίδα, αἱ περὶ τῆς Χλωρίδος τῆς Κρήτης γνώσεις σχεδὸν οὐδόλως ἠϋξήθησαν ἢ ἐβελτιώθησαν. Τοῦτο εἶναι εὐνόητον. Ἡ φυσιογνωσία κατὰ τὸν Μεσαίωνα (τῶν Βυζαντινῶν, τῶν Ἀράβων καὶ τῆς Λατινικῆς Δύσεως) περιορίσθη κατὰ τὸ πλεῖστον εἰς τὴν μετὰ σχολαστικότητος μελέτην τῶν ἀρχαίων Ἑλληνικῶν κειμένων χωρὶς νὰ κατορθώσῃ νὰ χρησιμοποιήσῃ τὰς γνώσεις τῶν Ἀρχαίων ὡς βάσιν διὰ περαιτέρω πρόοδον καὶ ἐπιστημονικὴν ἐξέλιξιν. Παρέκκλισις ἐκ τῶν ἀρχαίων κειμένων δὲν ἐπιτρέπεται. Μόνον εἰς τὸ Βυζάντιον ἐπιτεύχθη γενικώτερον ὁ συγκερασμὸς τῶν ἰδεῶν τοῦ ἀρχαίου Ἑλληνικοῦ κόσμου μὲ τὰς ἰδέας τοῦ νεωτέρου, τοῦ Χριστιανικοῦ. Γενικῶς ὅμως ὁ σεβασμὸς καὶ ἡ πίστις πρὸς τὰ ἀρχαῖα κείμενα ἦτο ἀπεριόριστος. Ἡ τοιαύτη ἐπίδρασις ἐπὶ τῆς φυσιογνωσίας τοῦ Μεσαίωνος ἐξικνεῖται καὶ μέχρι τῶν πρώτων χρόνων τῆς Ἀναγεννήσεως, καθ' οὓς οὐδὲν νέον γίνεται παραδεκτὸν ἄνευ αὐστηροῦ ἐλέγχου βάσει τῶν δεδομένων τῶν ἀρχαίων κειμένων. Τῆς τοιαύτης νοοτροπίας χαρακτηριστικὸν δεῖγμα εἶναι ἡ μὴ παραδο-

¹) Περὶ τῶν γνώσεων τῶν Ἀρχαίων διὰ τὰ φυτὰ τῆς Κρήτης διαλαμβάνω λεπτομερῶς εἰς τὴν ἀνέκδοτον ἐργασίαν μου : «Αἱ περὶ τῶν φυτῶν τῆς Κρήτης γνώσεις ἀπὸ τῆς Μινωικῆς ἐποχῆς μέχρι τῶν χρόνων τῆς Ἀναγεννήσεως». Ἐκεῖ ἀναφέρονται λεπτομερῶς καὶ αἱ σχετικαὶ ἐργασίαι τῶν Σχολιαστῶν τῶν Ἀρχαίων συγγραφέων τῆς ἐποχῆς τῆς Ἀναγεννήσεως. Ἐνταῦθα (βιβλιογραφία) σημειώνονται ἀπλῶς αἱ ἐργασίαι αὗται.

²) Σημειώνομεν ἐνταῦθα, ὅτι πολλὰ χωρία τῶν ἀρχαίων σχετιζόμενα μὲ τὰ φυτὰ τῆς Κρήτης ἀπαντῶνται εἰς τὰ ἔργα : J. Meursius. *Creta, Cyprus, Rhodus, sive de nobilissimarum harum insularum rebus et antiquitatibus*. Amstelodami 1675 καὶ Br. Arnold. *De Graecis florum et arborum amantissimis*. Göttingen 1885.

χὴ νέων φυτικῶν εἰδῶν ὑπὸ τῆς Ἐπιστήμης πέραν ἐκείνων τὰ ὅποια ἀνέφερον ὁ Διοσκορίδης.

Εἰς τὸ Βυζάντιον ἡ Βοτανικὴ ἐστηρίχθη κυρίως εἰς τὰ κείμενα τῶν ἀρχαίων βοτανικῶν, φαρμακολόγων καὶ ἰατρῶν, ἰδίᾳ δὲ εἰς τὸν Θεόφραστον καὶ τὸν Διοσκορίδην. Ὁ Παῦλος Αἰγινήτης, ὁ Συμεὼν Σήθ, ὁ Νικόλαος Μυρεψὸς καὶ ὁ Φιλῆς εἶναι οἱ κυριώτεροι ἐκπρόσωποι τῆς Βοτανικῆς τῶν Βυζαντινῶν³.

Αἱ φυτολογικαὶ γνώσεις τῶν Ἀράβων, τῶν ὁποίων ἡ ἐν γένει Ἐπιστήμη ἔχει τὰς ρίζας τῆς εἰς τὴν ἀρχαίαν Ἑλληνικὴν Ἐπιστήμην καὶ ἀποτελεῖ συνέχειαν τῆς Ἀλεξανδρινῆς μὲ καταφανῆ τὴν ἐπίδρασιν τῆς Βυζαντινῆς, ἦσαν κυρίως ἐμπειρικά. Αὗται ἀπαντῶνται ἰδίᾳ εἰς τοὺς διακεκριμένους Ἀραβας ἰατροὺς Abd - Altatif (ΙΓ' αἰ.) καὶ Ibn - Batutas (ΙΔ' αἰ.).

Τῆς Βοτανικῆς τῆς Λατινικῆς Δύσεως πρωτοργάται ἀναδεικνύονται ἡ Hildegard (ΙΑ' αἰ.), ὁ Macer Floridus (ΙΑ' αἰ.), ὁ Vincent de Bauvais ΙΒ' αἰ.), ὁ Herrde de Landsberg κ. ἄ.

Ὑπὸ συνθήκας τῆς Ἐπιστήμης, οἷαι αἱ ἀνωτέρω καὶ ἄλλαι, εἶναι εὐκόλον νὰ νοηθῆ διατὶ κατὰ τὴν μακροχρόνιον νύκτα τοῦ Μεσαίω-
νος, τὴν φωτιζομένην ἐνίοτε ἀπὸ ἀμυδρὰ φῶτα προσκαίρου λαμπρό-
τητος, δὲν παρουσιάζεται αὐξήσις τῶν γνώσεων περὶ τῶν φυτῶν τῆς
Κρήτης.

Ἡ ἐπακολουθήσασα Ἀναγέννησις (ΙΔ', ΙΕ', ΙΣΤ' αἰ.) ἔχει ὡς κύριον χαρακτηριστικὸν τὴν δυναμικὴν πλέον ἐπίδρασιν τοῦ ἀρχαίου Ἑλληνικοῦ πνεύματος εἰς τὴν ἐπιστημονικὴν καλλιέργειαν, ἣτις ἀρχί-
ζει νὰ ἀποδίδῃ λαμπροὺς καρπούς. Οὕτω καὶ οἱ βοτανικοὶ τῶν χρό-
νων τῆς Ἀναγεννήσεως, γινῶσται καλοὶ τῶν φυτολογικῶν συγγραφῶν
τῶν Ἀρχαίων, δὲν ἤρκοῦντο εἰς τὴν ἄνευ ἐλέγχου παραδοχὴν τῶν ἐν
αὐταῖς ἀναφερομένων, ἀλλ' ἐπεχείρουν δι' ἰδίων παρατηρήσεων νὰ
ἐλέγχωσι καὶ νὰ συμπληρῶνωσι τούτους. Οὕτω διὰ τῆς σπουδῆς τῶν
προκυψάντων νέων στοιχείων προῆλθε καὶ ἡ ἀνάγκη τῆς δημιουργίας
νέων συστημάτων ταξινομήσεως τῶν φυτῶν, τῶν παλαιῶν τοιούτων,
ὡς τοῦ ἀλφαβητικοῦ, θεωρηθέντων ἀνεπαρκῶν⁴.

Πρέπει νὰ σημειωθῆ ἐνταῦθα, ὅτι πλὴν τῶν καθ' αὐτὸ βοτανικῶν

³) Περὶ τῆς Βοτανικῆς τῶν Βυζαντινῶν βλ. κυρίως: B. Langkavel. *Botanik der späteren Griechen*. Berlin 1866, σελ. 22 κ.έ.

⁴) Τῶν τοιούτων τάσεων πρωτοπόροι εἶναι κυρίως ὁ Leoniceo (1428 - 1524) «De Plinii et aliorum in medicina erroribus», ὁ Caesalpino (1519 - 1603) «De plantis libri XVI», ὁ Bock (Hier. Tragus) «New Kroeuterbuch. 1539», ὁ Dalechamps (1513 - 1588) «Historia generalis plantarum in libros XVIII... Lyon 1587» κ. ἄ.

τῆς Ἀναγεννήσεως, πολλοὶ Σχολιασταὶ τῶν Ἀρχαίων συγγραφέων παρέσχον σπουδαίας συμβολὰς εἰς τὴν σπουδὴν τῶν φυτῶν. Ἄλλως τε τινὲς ἐξ αὐτῶν ὑπῆρξαν δόκιμοι βοτανικοὶ ἐρευνηταί.

Ἡ Κρητικὴ Χλωρίς ἀπὸ τῆς ἐποχῆς αὐτῆς γίνεται ἀντικείμενον ἐνδελεχοῦς πλέον ἐξετάσεως καὶ ἐπιστημονικῆς ἐρεῦνης. Οἱ κατὰ τὰ ἔτη ταῦτα ἐρευνηταὶ τῆς Χλωρίδος τῆς Κρήτης, ὀρμηθέντες κυρίως ἐκ τῆς ἐπιθυμίας νὰ ἀνεύρωσι τὰ ὑπὸ τῶν Ἀρχαίων ἀναφερόμενα φυτὰ τῆς Νήσου, κατώρθωσαν νὰ φέρωσιν εἰς φῶς ἀφθονον ὕλικόν διὰ τῆς ἀνακαλύψεως πλείστων ἀγνώστων ἕως τότε φυτικῶν εἰδῶν. Ἐξετάζονται οὕτω τὰ ὑπὸ τῶν Ἀρχαίων ἀναφερόμενα φυτὰ τῆς Κρήτης, ἱατροβοτανικοὶ πέμπτονται εἰς τὴν νῆσον πρὸς ἐξέτασιν τῶν φαρμακευτικῶν ἰδίᾳ φυτῶν αὐτῆς καὶ πλεῖστοι ἐπιστήμονες περιέρχονται τὴν κρητικὴν γῆν διὰ τὴν σπουδὴν τῆς πλουσιωτάτης χλωρίδος αὐτῆς.

Τοιαύτη τάσις σπουδῆς τῆς Κρητικῆς χλωρίδος παρατηρεῖται καὶ κατὰ τὸν ΙΖ' αἰῶνα.

Ὁ ΙΗ' αἰὼν ἀποτελεῖ, ὡς γνωστόν, σπουδαιότατον σταθμὸν διὰ τὴν πρόοδον καὶ τὴν ἐν γένει ἐξέλιξιν τῆς Βοτανικῆς διὰ τῆς ἐμφανίσεως ἐπὶ τῆς ἐπιστημονικῆς σκηνῆς τοῦ μεγάλου Σουηδοῦ Βοτανικοῦ Λινναίου (Linnaeus, Linnée, 1707 - 1778), ὅστις διὰ τοῦ ἐξόχου συγγράμματός του «Systema naturae sive Regna tria naturae systematicae proposita» παρουσίασε τὸ ἀρτιώτερον μέχρι τῆς ἐποχῆς τοῦ σύστημα ταξινομήσεως τῶν φυτῶν καὶ τῶν ζώων καὶ εἰσήγαγε τὴν ὀνομασίαν ἐκάστου εἴδους διὰ διπλοῦ ὀνόματος. Ἐπὶ τοῦ ἔργου τούτου ἐβασίσθησαν αἱ ἐρευναι τῶν μεταγενεστέρων.

Κατὰ τὸν αἰῶνα τοῦτον καὶ τοὺς ἐπακολουθήσαντας μέχρι τῶν ἡμερῶν μας ἡ Κρητικὴ Χλωρίς ἐμελετήθη ὅσον ἐλάχισται ἄλλαι χλωρίδες. Πολλοὶ βοτανικοὶ ἐπεσκέφθησαν τὴν νῆσον καὶ ἠρεῦνησαν λεπτομερῶς τὸν φυτικὸν κόσμον αὐτῆς. Τὸ ἐνδιαφέρον τούτων προσείλκυσαν ἀφ' ἑνὸς ἡ γεωγραφικὴ θέσις τῆς Κρήτης, ἕνεκα τῆς ὁποίας ἡ χλωρίς αὐτῆς ἀποτελεῖ μεταβατικὸν τύπον μεταξὺ τῶν χλωρίδων τῆς Εὐρώπης, τῆς Ἀσίας καὶ τῆς Ἀφρικῆς, καὶ ἀφ' ἑτέρου ὁ πλοῦτος εἰς εἶδη καὶ ἐνδημικὰ φυτὰ ἀπαντῶντα καθ' ὅλην τὴν ἔκτασιν τῆς νήσου, καὶ δὴ τὴν ὄρεινήν, πλεῖστα τῶν ὁποίων ἐκτὸς τῆς ἐπιστημονικῆς σημασίας παρουσιάζουν σπουδαῖον ἐνδιαφέρον καὶ ἀπὸ φαρμακευτικῆς καὶ οἰκονομικῆς ἐν γένει ἀπόψεως.

II. ΑΙ ΒΟΤΑΝΙΚΑΙ ΕΡΕΥΝΑΙ ΕΝ ΚΡΗΤΗΙ

Οἱ ἐρευνήσαντες ἀπὸ τῶν χρόνων τῆς Ἀναγεννήσεως τὴν Κρητικὴν χλωρίδα δὲν ἀνήκουν μόνον εἰς τὴν τάξιν τῶν βοτανικῶν. Πολλοὶ τού-

των ὑπῆρξαν γεωγράφοι, γεωλόγοι, ἰατροὶ καὶ φαρμακολόγοι, ἀρχαιολόγοι, ἱστορικοί, ναυτικοὶ ἢ καὶ ἀπλοῖ περιηγηταί. Ἐν τούτοις καὶ οὗτοι δὲν παρέλειψαν νὰ βοτανολογήσουν εἰς τὴν νῆσον, πολλοὶ μάλιστα μετὰ ἐξαιρετικοῦ ζήλου καὶ ἱκανῆς παρατηρητικότητος, παρασχόντες σπουδαίας συμβολὰς εἰς τὴν μελέτην τῶν φυτῶν αὐτῆς.

Ἡ χρονολογικὴ σειρὰ τῶν βοτανικῶν ἐρευνῶν εἰς τὴν Κρήτην ἔχει ὡς κάτωθι :

1. — Chr. Buondelmontius. Οὗτος ἐπεσκέφθη τὴν Κρήτην κατὰ τὰ ἔτη 1415 καὶ 1416. Τῷ 1422 ἔγραψε τὸ ἔργον «*Liber insularum Archipelagi*»⁵, εἰς τὸ ὁποῖον, ἐκτὸς τῶν ἄλλων ἀναφέρει, ὅτι εἰς τὸν Ψηλορείτην φύονται ἐν ἀφθονίᾳ διάφορα φυτὰ καὶ ὅτι : «ἐκ τοῦ Λευκοῦ ὄρους ἔνθεν κἀκεῖθεν πλεῖστοι ποταμοὶ κατέρχονται καὶ ἐν τοῖς κατασκίοις αὐτοῦ δρυμῶσι τσαῦται τε καὶ τοιαῦται κνυπάρισσοι φύονται τε καὶ τρέφονται ὡς οὐκ ἂν τις ῥαδίως τῷ διηγουμένῳ πιστεύσειεν, ἀφ' ὧν καὶ σανίδες ἀπανταχοῦ πέμπονται»⁶.

2. — Pierre Belon. Ὁ Γάλλος οὗτος κατὰ τὸ ἔτος 1548, ἐπ' εὐκαιρίᾳ περιηγήσεώς του ἐν τῇ Ἀνατολῇ, παρέμεινεν ἐπ' ἀρχετὸν εἰς Κρήτην, ἐπιδοθεὶς ἐν αὐτῇ εἰς βοτανολογικὰς καὶ ἄλλας ἐρεῦνας. Ἐβοτανολόγησεν ἐπὶ τῆς Ἰδης καὶ ἐπὶ τῶν περὶ αὐτὴν πεδινῶν περιοχῶν, δὲν παρέχει ὅμως λεπτομερείας περὶ τοῦ δρομολογίου του. Τὰ συλλεγένητα ὑπ' αὐτοῦ φυτὰ ἀνέρχονται εἰς 96, ἀναφέρονται δὲ εἰς τὰ πλέον ὠφέλιμα, περίεργα καὶ ἀξιόλογα. Τὰ φυτὰ σημειώνονται δι' ὀνομάτων Κρητικῶν. Τὰς παρατηρήσεις του ταύτας ἐκθέτει εἰς τὰ κεφάλαια 6, 7 καὶ 8 τοῦ συγγράμματός του : «*Les observations de plusieurs singularités et choses mémorables trouvées en Grèce, etc. Paris 1553*».

3. — Prosperus Alpinius (1553 - 1617). Ἰταλὸς βοτανικὸς καὶ ἰατρός. Ἐπεσκέφθη τὴν Αἴγυπτον, τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου

⁵) Τοῦτο περιελήφθη εἰς τὸ ἔργον τοῦ Fl. Cornelius : *Creta Sacra Venetiis 1775*, εἰς τὸ ὁποῖον εὐρίσκονται δύο περιγραφαὶ τῆς Κρήτης ὑπὸ τοῦ Buond, ἡ μία ὑπὸ τίτλον «*Descriptio insulae Cretae*» εἰς τὸν I τόμον, σελ. 74 - 124 καὶ ἡ ἑτέρα «*Descriptio Cretae, notis illustrata*» εἰς τὸν αὐτὸν τόμον, σελ. 1 - 76. Τὸ ἔργον τοῦ Buond. ἐξεδόθη ἐπίσης ἐν Λειψίᾳ τῷ 1824 ὑπὸ Lud. de Sinner, ὅστις ἐν σελ. 18 γράφει, ὅτι ὁ Β. τῷ 1414 περιηγήθη τὴν Ῥόδον, κατὰ δὲ τὰ ἔτη 1415 καὶ 1416 τὴν Κρήτην. Τοῦτο συνάγεται ἐκ σημειώσεων του εἰς τινὰ βιβλία, ἅτινα ἠγόρασεν ἐν Κρήτῃ φυλασσόμενα νῦν εἰς τὴν Bibliotheca Medica Florentina, ὡς βεβαιοῖ ὁ Ambrosio Traversario εἰς τὰς ἐπιστολάς του (βλ. Μ. Δέφνερ : Ὀδοιπορ. ἐντυπ. ἀπὸ τὴν Δυτ. Κρήτην, σελ. 182).

⁶) Κατὰ μετάφρ. ὑπὸ ἀγνώστου περὶ ἧς βλ. περ. «*Μύσων*», Δ', 1935, σελ. 42 - 45.

καὶ τὴν Κρήτην. Εἰς τὸ ἔργον αὐτοῦ : «*De plantis Aegypti liber.... Venetiis 1592*»¹⁾, περιγράφει τὸ φυτόν τῆς Κρήτης *Eryngium triphyllum* (= *E. Creticum* Lam.), κν. σφαλάγγαθο.

4. — Ο *Onnorio Belli*. Ἴατρος ἐξ Ἑνετίας καταγόμενος, ἐγκατεστημένος δὲ εἰς Χανιά. Σπέρματα φυτῶν τινῶν τῆς Κρήτης ἔπεμψεν εἰς βοτανικοὺς τῆς πατρίδος του, κατὰ δὲ τὰ ἔτη 1594 ἕως 1596 ἔγραψεν ἕξ ἐπιστολὰς εἰς τὸν βοτανικὸν *Clusius* (*Ch. de l'Écluse*), εἰς τὰς ὁποίας περιέχονται πληροφορίαι ἐκ παρατηρήσεών του ἐπὶ φυτῶν τινῶν τῆς Νήσου. Ὁ *Clusius* περιέλαβε τὰς ἐπιστολὰς ταύτας εἰς τὸ ἔργον του «*Rariorum plantarum historia sex libri descripta a C....—Antverpiae 1601*» μὲ τὸν ἐπόμενον τίτλον «*Honorii Belli Vicentini medici Cydoniensis in Creta insula ad Carolum Clusium aliquot epistolae, de rarioribus quibusdam plantis Creticis, Aegyptiis novis agentes*».

Ὁ *Belli* περιγράφει ἐν ὄλῳ 43 φυτὰ. Ἄλλα τούτων ἀναγράφονται διὰ τῶν κοινῶν ὀνομάτων αὐτῶν, ἄλλα δὲ διὰ τῶν ἐπικρατούντων τότε ἐν τῇ Ἑπιστήμῃ ὀνομάτων, ἄνευ δὲ τινος ἐπιστημονικῆς κατατάξεως.

Ἄγνωστοι, ἀλλ' ἐξέχοντες ἱατροὶ διαμένοντες ἐν Κρήτῃ, εἶναι λίαν πιθανόν, ὅτι ἔπεμψαν εἰς διαφόρους βοτανικοὺς κήπους τῆς Δύσεως σπέρματα Κρητικῶν φυτῶν. Τὰ ὀνόματα τῶν φυτῶν, τῶν ἀναπτυχθέντων ἐκ τῶν σπερμάτων τούτων, ἐδημοσιεύθησαν ὑπὸ τῶν *Casp. et J. Bauhinus*, *J. Gerarde*, *J. Parkinson*, *J. Ray* καὶ πολλῶν ἄλλων Βοτανικῶν τοῦ 17^{ου} αἰῶνος εἰς τὰ γενικὰ περὶ φυτῶν ἔργα αὐτῶν, ἐνθα εὐκόλως διακρίνονται ἐκ τοῦ προτασσομένου αὐτῶν ἐπιθέτου *Creticus*²⁾.

5. — *John Ray*. Οὗτος κατανοήσας τὴν σημασίαν τῆς συγκεντρώσεως ἀπασῶν τῶν γνώσεων τῶν σχετικῶν πρὸς τὴν Χλωρίδα τῆς Κρήτης, τῶν περιλαμβανομένων εἰς προγενέστερα συγγράμματα, περιέ-

¹⁾ Ὁ πλήρης τίτλος εἶναι : *De plantis Aegypti liber in quo non pauci, qui circa herbarum materiam irrepserunt, errores deprehenduntur, quorum causa hactenus multa medicamenta ad usum medicinae admodum expetenda, plerique medicorum, non sine artis jactura occulta atque obsoleta jacuerunt. Accessit liber de Balsamo alias editus. Venetiis 1592* (βλ. Ἑθν. Βιβλιοθ. Φ. Ε. 38). Τούτου ὑπάρχει καὶ ἕτερα ἔκδοσις : *Historiae Aegypti naturalis partes II. I. Rerum aegyptiacarum libri IV. II. De plantis Aegypti liber. Adjecit idem de laserpitio et toto aegyptiaca cum J. Veslingii opobalsami veteribus cogniti vindiciae. Lugduni Bat. 1735*. Ἑτέρα ἔκδοσις : *Patavii 1640*. Ὁ *Alpinus* ἦτο ἱατρός τοῦ ἐν Αἰγύπτῳ Ἑνετοῦ προξένου.

²⁾ Περὶ τούτων βλ. εἰς τὴν βιβλιογραφίαν.

λαβεν ἀπάσας τὰς πληροφορίας ταύτας εἰς τὸ «*Stirpium Cretieorum rariorum catalogus*», τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖ τὸ ἓν ἐκ τῶν τριῶν παραρτημάτων τοῦ κατὰ τὸ ἔτος 1694 δημοσιευθέντος ἔργου του: «*Stirpium Europaearum extra Britannias nascentium Sylloge*». Ἀναφέρονται 208 φυτὰ τῆς Κρήτης, σημειούμενα διὰ τῶν τοπικῶν καὶ λατινικῶν ὀνομάτων, κατ' ἀλφαβητικὴν τάξιν.

Ἐνταῦθα δέον νὰ ἀναφέρωμεν, ὅτι ὁ Ὀλλανδὸς ἰατρὸς καὶ γεωγράφος D^o O Dapper, ἀντλήσας μεθ' ἱκανῆς προσοχῆς καὶ ἀκριβείας ἐκ τῶν ἔργων ἄλλων περιηγητῶν, διότι τὴν Ἑλλάδα ὁ ἴδιος δὲν ἐπεσκέφθη, ἐδημοσίευσεν τὸ ἔργον αὐτοῦ: «*Naukeurige beschryving der Eyland in de Archipel der Middellandesche Zee. Amsterdam 1688 (1690)*».

Εἰς τοῦτο γίνεται λόγος καὶ περὶ τῶν κάτωθι φυτῶν τῆς Νήσου: Φοίνικες ἄκαρποι (κατ' ἐξοχὴν εἰς τὰς ὄχθας τοῦ ποταμοῦ Ἀρμυροῦ) — Κυπάρισσοι (ἰδίᾳ εἰς τὴν Ἰδην καὶ τὰ Λ. Ὄρη) — Κέδροι καὶ Ἄρκευθοι — Ἐλατοι (ἢ βρέθον ἢ μηρίκι) καὶ Κρητικὴ Κυπάρισσος — Λευκοπεῦκοι ἢ Πεῦκοι — Ῥοιαὶ — Κυδωνίαι — Παρέβη (Parebes) — Συκοκυπάρισσος καὶ Συκομωρέα — Χαμαιλέων μέλας — Κόλλα ἢ Χαμαιλέων λευκὸς καὶ Ἄκανθα ἢ γλυκύφυλλος — Ἀγράδες ἢ ἀχλάδια — Πολύτριχον, Σπαράγγια καὶ Ἀνεμῶναι — Ὄροβος ἢ ῥόβιον — Δίκταμος Κρητικὸς — Τιθύμαλλον τὸ δενδροειδὲς (γαλατσίς, ὕψους δύο ἀναστημάτων ἀνθρώπου) — Θαψίας καὶ Λιβανωτὶς (δενδρολίβανον) — Ἀγριομηλέα — Καδόμαλον ἢ Κουδούμαλον — Ἀριστολοχία — Ἀνδράχνη — Τραγάκανθα — Σταφὶς ἀγρία (ψειροκούκι) — Ἀνάγυρις ἢ ἀνάγυρος (νῦν ἀζόγυρος) — Φῦκος (λευκὸν θαλάσσιον φῦκος τῆς Κρήτης) — Ἀρωματικὸς κάλαμος (ἄκορος, ἄγρουστος) — Πλάτανος ἀειθαλῆς — Ὄρεγα καὶ Σκόλυμος — Ὀνάκανθα (σκόλυμος, νῦν ἀσκόλυμπος) — Εἶφιον (μαχαιρίδα) — Τιθύμαλλος μυρσινίτης ἢ παράλιος (γαλατσίς) — Σεκουρίδακας ἢ πέλεκυς — Γναφάλιον καὶ θαλάσσιον κρόμμυον (σκύλλα) — Ἀγριοκράμβη ἢ θαλασσοκράμβη — Δρακοντὶς ἢ δρακοννέα ἢ κισσόφυλλος — Ἀλισματίας ἢ Ἄλισμος — Ἄγνὸς καὶ Λυγιά — Πράσσα — Θύμος — Θύμπρα (Satureia) — Τρίβολος — Στιχὰς — Κρότων ἢ πενταδάκτυλον — Βάμβαξ καὶ Σίσαμον — Ἡράκλειον καὶ Σίσαμον — Τραγορίγανον — Ἄνισον καὶ κρόμμυα — Ἀσπληνον — Τράγιον ἢ Τραγάκανθα — Βούνιον (ψευδοβούνιον) — Δαῦκον Κρητικὸν (παστανάγλα) — Κύπερις — Κώνειον — Λιθόσπερμον — Λαδανίγειρος ἢ ὁ λαδανοφόρος κιστὸς — Ἐλελίσφακος — Κάππαρις ἢ καππαρόφυτον — Μανδραγόρας καὶ Παιωνία — Σφένδαμνον — Πριῖνος, Ἄ-

*) Βλ. καὶ εἰς τὴν βιβλιογραφίαν.

κίλαξ καὶ Φύλαξ — Κόμαρος, Ἀνδράχνη καὶ Ἐλαιόπρινος — Ἀμπελοι καὶ Ἐλαῖαι — Κυπάρισσοι, Λεῖναι, Χαμελαῖαι, Θυμελαῖαι, Ὄξύκεδροι καὶ Ἀρκευθοὶ — Ῥοδοδάφναι λεύκανθοι — Ὀνωνίς — Ἀμάρακος — Τριφύλλιον ἢ μενίανθος — Ἡλιόκρισος ἢ χρυσόκομον ἢ λοχιμυθία — Ἀσφέδαμος ἢ Σφένδαμνος καὶ Γραφοκάλαμος.

6. — Joseph Pitton de Tournefort (1656 - 1708). Ὁ Γάλλος οὗτος ἐρευνητὴς περιῆλθε τὴν Ἀνατολὴν κατὰ τὰ ἔτη 1700 - 1701 κατ' ἐντολὴν τοῦ Λουδοβίκου 14^{ου} δι' ἐπιστημονικοὺς σκοπούς. Ἐπεσκέφθη τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, τὰς Κυκλάδας νήσους καὶ τὴν Κρήτην, εἰς ἣν παρέμεινεν ἐπὶ τρεῖς μῆνας. Κατὰ τὰς βοτανικὰς τοῦ ἐρέυνας ἐν τῇ Νήσῳ ἠκολούθησε τὸ ἐξῆς δρομολόγιον: Τὴν 3ην Μαΐου ἀπεβιβάσθη εἰς Χανιά καὶ βοτανολογήσας εἰς τὰ περίχωρα τῆς πόλεως καὶ εἰς τὸ ἀκρωτήριον Μελέχα (Κύαμον, Ἀκρωτήρι), ἀνεχώρησε τὴν 24 διὰ Ῥέθυμνον καὶ Χάνδακα. Διέτρεξε τὸ ὄροπέδιον τοῦ Λασηθίου τὴν 2 Ἰουνίου καὶ διὰ τοῦ Μεραμπέλλου ἔφθασεν εἰς Ἱεράπετραν τὴν 4. Ἀναχωρήσας ἐκεῖθεν ἐπανῆλθε διὰ Βιάννου καὶ Μονοφατσίου εἰς Χάνδακα τὴν 13 καὶ ἐκεῖθεν εἰς Χανιά τὴν 17. Μετὰ νέας ἐρέυνας εἰς τὰ περίχωρα τῆς πόλεως καὶ τὸ Κύαμον, ἀνεχώρησε τὴν 28 διὰ Χάνδακα, ἀνελθὼν τὴν 3 Ἰουλίου ἐπὶ τῆς Ἰδης. Μέσω Μελιδονίου καὶ Ῥεθύμνου ἐπανῆλθε τὴν 15 εἰς Χανιά, ἐξ ὧν ἐξέδραμεν εἰς Γραμβοῦσαν ἀπὸ 24 - 28. Ἐπιβιβάσθεις πλοίου ἔφθασε τὴν 1 Αὐγούστου εἰς Argentiere κατευθυνόμενος εἰς Περσίαν. Συνωδεύετο ὑπὸ τοῦ Γάλλου ζωγράφου Claude Aubriet, σχεδιάσαντος πλῆθος νέων φυτικῶν εἰδῶν (49 τῆς Κρήτης ἐξ ὧν 3 κατεχωρίσθησαν εἰς τὸ ἔργον τοῦ Tournefort: «*Relation d'un voyage au Levant. Paris 1717*», καὶ 29 πίνακες εἰς τὸ ἔργον τοῦ Desfontaines: «*Choix de plantes du corollaire des Instituts de Tournefort. Ann. du Museum, X - XIII, Paris 1807 - 1808*») καὶ τοῦ Γερμανοῦ ἱατροῦ Gunderscheimer, τὰ χειρόγραφα τοῦ ὁποίου ἐχρησιμοποίησεν ἐν μέρει ὁ Schreber.

Ἐπιστρέψας ὁ Tournefort εἰς Παρισίους ἐπεσύναψεν εἰς τὸ ἔργον τοῦ ¹⁰ «*Institutiones Rei herbariae. Parisiis 1700*» (τοῦτο περιλαμβάνει καὶ 87 φυτὰ τῆς Κρήτης, ὧν προτάσσεται τὸ ἐπίθετον *Creticus*), ἐν συμπλήρωμα, τὸ «*Corollarium institutionum Rei herba-*

¹⁰⁾ Τούτου ὑπάρχει καὶ ἑτέρα ἔκδοσις: *Institutiones rei herbariae, editio tertia appendicibus aucta ab Antonio de Tussien Lugdunaeo... Parisiis 1709*, εἰς 3 τόμους, εἰς τὸν I τῶν ὁποίων ἐπισυνάπτεται τὸ *Corollarium institutioquum rei herbariae in quo plantae 1356 munificentia Ludovici Magni in orientalibus regionibus observatae recensentur et ad genera sua revocatur* (σελ. 58). Οἱ τόμοι II καὶ III περιέχουν τὰς εἰκόνας τῶν φυτῶν.

riae. Parisiis 1703», εἰς τὸ ὁποῖον ἀναφέρονται 1356 φυτικά εἶδη, ἐκ τῶν ὁποίων 219 συνοδεύονται ὑπὸ τοῦ ἐπιθέτου *Creticus*. Τὰ ὑπὸ τοῦ *Tournefort* γνωσθέντα Κρητικά φυτικά εἶδη ἀνέρχονται ἐν ὅλῳ εἰς 306.

7. — *John Sibthorp*. Ἄγγλος καθηγητὴς τῆς Βοτανικῆς εἰς τὸ Πανεπιστήμιον *Oxford*. Ἐταξείδεν εἰς τὰς χώρας τῆς Ἀνατολῆς, σκοπῶν νὰ ἀνεύρη τὰ ὑπὸ τῶν κλασσικῶν συγγραφέων ἀναφερόμενα φυτά. Συνωδεύετο ὑπὸ τοῦ ἐξαιρέτου σχεδιαστοῦ *Ferd. Bauer* καὶ τοῦ *J. Hawkins*. Μέρος τοῦ τριετοῦς ταξιδίου του ἀφιέρωσεν εἰς τὴν σπουδὴν τῆς Κρητικῆς Χλωρίδος, ἐπισκεφθεὶς τὴν Νῆσον τὴν Ἄνοιξιν καὶ τὸ θέρος τοῦ 1786. Τὴν ἐν Κρήτῃ διαδρομὴν του δὲν ἐδημοσίευσεν· ἀναφέρει μόνον τὴν θέσιν Πλατανιάς, πρὸς Δ. τῶν Χανίων, ἐξ οὗ συνάγεται, ὅτι τὰ περὶχωρα τῶν Χανίων καὶ τὰ ὄρη τῶν Σφακίων ἦσαν οἱ τόποι τῶν ἐρευνῶν του.

Τῷ 1794 ἔκαμε νέον ταξίδιον εἰς Κωνσταντινούπολιν, Ζάκυνθον, Πρέβεζαν καὶ Ἀλβανίαν. Ἀποθανὼν συνεπεία ἀνιάτου νόσου μόλις 38ετῆς, κατέλιπεν εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῆς *Oxford* τὰ χειρόγραφα καὶ τὸ *Herbarium* αὐτοῦ. Βάσει τούτων ὁ *J. Ed. Smith* ἐδημοσίευσεν τὸ δίτομον ἔργον «*Florae Graecae prodromus . . . Londini 1806 - 1813*» καὶ τὸ ἐπτάτομον «*Flora Graeca Sibthorpiana. Londini 1806 - 1832*», τὸ ὁποῖον συνεπλήρώθη κατὰ τὰ ἔτη 1833 - 1840 διὰ τριῶν νέων τόμων ὑπὸ τοῦ *J. Lindley*¹¹ Εἰς τὰ ἔργα ταῦτα ἀναφέρονται 330 εἶδη Κρητικῶν φυτῶν, ἐξ ὧν τὰ 185 μετ' εἰκόνων.

8. — *Olivier*. Γάλλος περιηγητὴς ἐπισκεφθεὶς τὴν Κρήτην κατὰ τὸ ἔτος 1794. Παρέμεινεν ἐν αὐτῇ ἀπὸ τῆς 3 Ἰουλίου μέχρι τῆς 20 Σεπτεμβρίου. Συνέλεξε διάφορα φυτά, ἀλλὰ μόνον γενικὰς τινὰς πληροφορίας δίδει εἰς τὰς σελίδας 288 καὶ 347 - 358 τοῦ πρώτου τόμου τοῦ συγγράμματός του: «*Voyage dans l' Empire Othoman. Paris 1801 - 1807*»¹².

9. — *Franz Wilh. Sieber*. Ὁ Αὐστριακὸς οὗτος ἰατρὸς ἐπεσκέφθη τὴν Κρήτην κατὰ τὸ ἔτος 1817 καὶ παρέμεινεν ἐν αὐτῇ ἐπὶ 11 μῆνον, ἐπιδοθεὶς εἰς τὴν συλλογὴν καὶ σπουδὴν τῶν σπερματοφύ-

¹¹) Τὸ ἔργον τοῦτο κοσμούμενον διὰ 1000 θαυμασίων πολυχρόμων εἰκόνων, ἀποτελεῖ μεγαλοπρεπὲς μνημεῖον διὰ τὴν Ἑλληνικὴν χλωρίδα, ὅμοιον τοῦ ὁποίου δὲν παρουσιάσθη μέχρι σήμερον δι' ἑτέραν χλωρίδα. Εὕρισκεται εἰς τὴν Ἑθν. Βιβλιοθ. ὑπ' ἀριθμ. Φ. Ε. 2609.

¹²) Τούτου ὑπάρχει καὶ ἑτέρα ἐκδοσις εἰς Παρισίους τῷ 1798 εἰς ἑξ τόμους. Συνεξεδόθη ἐπίσης μετὰ τὸ Ἰατρικὸν Λεξικόν: *Dezeimeris - Olivier et Raige - Delorme: Dictionnaire historique de la medicine ancienne et moderne . . . Paris 1828 - 1839*, εἰς 4 τόμους.

των τῆς Νήσου. Ἀπεβιβάσθη τὴν 3 Ἰανουαρίου εἰς τὴν ἔναντι τοῦ Ἡρακλείου νησίδα Νίτιαν καὶ παρέμεινεν ἐν αὐτῇ ἐπὶ 8 ἡμέρας. Ἐκεῖθεν μετέβη εἰς Ἡράκλειον, Ρέθυμνον καὶ Χανιά. Εἰς τὰ περίχωρα τῶν πόλεων τούτων ἐβοτανολόγησε διαδοχικῶς μέχρι τέλους τοῦ μηνὸς Ἀπριλίου. Μετέβη κατόπιν εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ Ρεθύμνου τὴν 1 Μαΐου, εἰς τὴν τοῦ Ἡρακλείου τὴν 13, τὴν δὲ 27 εἰς τὸ ὄρος Γιούχτας. Κατ' Ἰούνιον μετέβη εἰς Μάλια καὶ Νεάπολιν καὶ ἐκεῖθεν τὴν 15 ἀνῆλθεν εἰς τὸ ὄροπέδιον τοῦ Λασηθίου. Ἐκεῖθεν κατηῆλθεν εἰς τὴν νησίδα Σπιναλόγκαν καὶ εἰς τὴν κωμόπολιν Ἰεράπετραν, ἐκ τῆς ὁποίας ἐξέδρομεν εἰς τὸ ἀκρωτήριο Κάβο - Σίδερος (Σαμμώνιον) καὶ εἰς τὸ ὄρος Ἀφέντης (Καβούσι). Ἐκ τῆς Ἱεραπέτρας ἀνῆλθε καὶ πάλιν εἰς τὸ Λασηθί τὴν 8 Ἰουλίου, ἐπεσκέφθη τὴν κορυφὴν τοῦ ὄρους Ἀφέντης Σταυρὸς καὶ ἐπανῆλθεν εἰς Ἡράκλειον. Ἐκεῖθεν δι' Ἀνωγείων καὶ Ρεθύμνου μετέβη εἰς τὰ Λευκὰ Ὄρη, ὄροπέδιον Ἀσκούφου, Ἀγ. Ρουμέλην, κορυφὴν Θεοδωρῆ, Ἀλμυρόν, Ρέθυμνον καὶ Ἀρκάδι. Μετὰ νέαν ἐπίσκεψιν εἰς Ἡράκλειον, ἔφθασεν εἰς Χανιά τὴν 10 Νοεμβρίου, ὁπόθεν ἀνεχώρησε τὴν 25 δι' Ἀλεξάνδρειαν.

Κατὰ τὰς περιοδείας του ταύτας ὁ Sieber συνέλεξε πλεῖστα εἶδη φυτῶν. Ἐπιστρέψας εἰς Γερμανίαν ἐδημοσίευσε τὸ ἔργον «*Herbarium Florae Creticae. Vindobonae 1820*» καὶ εἰς Πράγαν τῷ 1821 τὸ «*Avis de Plantes*», ἧτοι ἀγγελίαν σκοποῦσαν νὰ διευκολύνῃ τὴν πώλησιν ἢ ἀνταλλαγὴν τῶν ἐν Κρήτῃ συλλεγέντων φυτῶν.

Εἰς τὸ περιοδικὸν «*Flora*» ἐδημοσίευσε τὰ κάτωθι ἄρθρα :

1. *Lettre au Dr Pohl sur la vegetation de Therisse et des montagnes des Sphakia* (I, 1818, p.p. 269 - 277).

2. *Descriptions latines et allemandes de huit nouvelles plantes* (IX, 1822, p.p. 240 - 248).

3. *Errata pour l'herbier de Crète* (X, 1822, p. 639).

4. *Analyse de la partie botanique du Reise* (XII, 1823, p.p. 593 - 603).

Εἰς δὲ τὸ περιοδικὸν «*Isis*» τὸ ἄρθρον : «*Das Tournefortische Herbar in Paris, synonymie de diverses espèces*» (1823, p.p. 455-462).

Ὑπὸ τοὺς τίτλους «*Herbarium Creticum*» καὶ «*Flora Cretica*» δηλοῦνται δύο κατάλογοι 450 φυτικῶν εἰδῶν.

Τέλος ἐδημοσίευσε τὸ μετὰ χάριτος καὶ πινάκων δίτομον ἔργον : «*Reise nach der Insel Kreta im Griechischen Archipelagus im Jahre 1817. Leipzig u. Sorau. 1823*», εἰς τὸν δεύτερον τόμον τοῦ ὁποίου ἀναφέρονται 150 φυτικά εἶδη τῆς Κρήτης, εἰκονίζονται δὲ εἰς ἕξ πίνακας.

Ὁ Sieber ἀναφέρει ἐν συνόλῳ 500 εἶδη φυτῶν τῆς Νήσου.

10. — *F r i v a l d s z k y*. Νεαρός Οὐγγρος φυσιολόγος. Κατὰ τὸ ἔτος 1844 ἀπεστάλη ὑπὸ τοῦ θεοῦ του εἰς Κρήτην δι' ἔντομολογικὰς ἐρεῦνας. Ἐκτὸς τῶν ἐντόμων συνέλεξε καὶ τινα φυτὰ, ἐκ τῶν ὁποίων πολλὰ εἴτε μνημονεύονται ἀπλῶς εἴτε καὶ περιγράφονται εἰς τὰς «*Ico- nes Reichenbach*» (1845).

11. — *V i c t o r R a u l i n*. Γάλλος φυσιολόγος, ἐκ τῶν σπουδαιότερων ἐρευνητῶν τῆς Κρητικῆς φύσεως. Οὗτος ἀφίχθη εἰς Κρήτην τὴν 3 Μαΐου 1845 καὶ παρέμεινεν ἐν αὐτῇ ἐπὶ 7 1/2 μῆνας, σπουδάζων ὄχι μόνον τὴν χλωρίδα αὐτῆς, ἀλλὰ καὶ τὴν πανίδα καὶ τὴν γεωλογίαν καὶ τὸ κλίμα καὶ τὴν γεωγραφίαν τῆς Νήσου. Ἐβοτανολόγησε κατὰ τὸ θέρος καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ φθινοπώρου, ἐποχὰς ἐλάχιστα εὐνοϊκὰς διὰ βοτανολογικὰς ἐρεῦνας, εἰς πλεῖστα μέρη τῆς Νήσου Ἀπὸ 12 ἕως 17 Μαΐου ἠρεύνησε τὰ μεσημβρινὰ ὄροπέδια τῶν Σφακίων. Τὸν Ἰούνιον σχεδὸν ὅλον ἀφιέρωσεν εἰς τὴν ἐξέτασιν τῶν ἐπαρχιῶν Κισιάμου καὶ Σελίνου. Τὴν 19 καὶ 20 συνέλεξε φυτὰ ἐπὶ τοῦ ὄροπέδιου τοῦ Ὀμαλοῦ καὶ τῆς κορυφῆς τοῦ Βολακιᾶ. Κατ' Ἰούλιον ἐπανῆλθεν εἰς Χανιά, τὴν δὲ 16 αὐτοῦ ἀνῆλθεν εἰς τὴν ὑψηλὴν κορυφὴν Θεοδωρῆ τῶν Λευκῶν Ὀρέων. Τὴν 27 ἀνεχώρησε διὰ τὰς κεντρικὰς καὶ ἀνατολικὰς ἐπαρχίας τῆς Νήσου, ἀλλὰ λόγῳ τῆς μεγάλης ξηρασίας, μόνον ὀλίγα φυτὰ ἠδυνήθη εἶδῶ καὶ ἐκεῖ νὰ συλλέξῃ, κυρίως δὲ ἐκ τῶν ὑψηλῶν μερῶν. Τὴν 12 Αὐγούστου ἐβοτανολόγησεν ἐπὶ τῆς Ἰδης καὶ τὴν 5 Σεπτεμβρίου ἐπὶ τοῦ Ἀφέντη Χριστοῦ. Διέτρεξε τὴν χερσόνησον τῆς Σητείας ἀπὸ 13 ἕως 25 Σεπτεμβρίου, καταναλωσας τὴν πρώτην ἡμέραν δι' ἀνάβασιν ἐπὶ τοῦ ὄρους Ἀφέντης (Καβούσι). Μεταβαίνων κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Ὀκτωβρίου εἰς Χανιά διὰ τοῦ Ἡρακλείου ἐξήτασε τὰ πρῶτα φθινοπωρινὰ φυτὰ. Διηρεύνησεν ἐκ νέου τὰ μεσημβρινὰ ὄροπέδια τῶν Σφακίων καὶ τὴν κορυφὴν Θεοδωρῆ. Ἀπὸ 20 ἕως 21 Ὀκτωβρίου μετέβη εἰς τὴν νησίδα Γαῦδον, συνέλεξε κατόπιν φθινοπωρινὰ φυτὰ εἰς τὰ περίχωρα τῶν Χανίων καὶ ἀνεχώρησεν ἐκ Κρήτης τὴν 17 Δεκεμβρίου.

Ἐν Κρήτῃ ὁ *Raulin* συνέλεξεν 750 εἶδη φυτῶν, ἅτινα εἶναι κατατεθειμένα εἰς τὰ βοτανολόγια τοῦ *Museum de Paris* καὶ τοῦ *Edm. Boissier*. Δὲν ἠδυνήθη νὰ μελετήσῃ τὰ κατὰ τὸ πλεῖστον ἄγνωστα *Σποριοφυτὰ* τῆς Κρήτης. Ἐν τῷ περὶ Κρήτης ἔργῳ του ἀναφέρει ἀπλῶς τὰ ἑξῆς φύνη :

Cystoseira ericoides Turn. — *Sargassum salicifolium* Lamx. (*Fucus*) Bory. — *Cystoseira barbata* L. — *Padina pavonia* L. (*ulva*) Lamx. — *Dictyota multifida* Turn. (*ulva*) Bory. — *Chondrus Norvegicus* Gunn. (*Fucus*) Lamx. — *Laurencia gelatinosa* Desf.

(Fucus) Lamx. — Caulerpa prolifera Lamx. — Ulva umbilicalis Roth. — Rhodomela pinastoides Gmel (Fucus) Ag. — Sphacelaria scoparia L. — Sphacelaria pennata Huds. — Corallina officinalis L. — Corallina rubens Lamk. — Halimeda tuna Lamk. — Acetabulum Mediteraneum Schweig. — Tenarea undulosa Bory. — Nullipora informis Lamk.

Ὁ Raulin ἐδημοσίευσε τὰς κάτωθι ἐργασίας διὰ τὴν Κρητ. Χλωρίδα :

1. *Geographie Botanique* (Revue et Magasin de Zoologie, t. V. 1853, p. 419 et Bull. de la Soc. Geol. de France, 2 serie, t. XIII, 1856, p. 457).

2. *Aperçu de la distribution des vegetaux vasculaires en Crète* (Revue Soc. Sav. - Sciences, t. V, 1864, p. 377).

3. Διάφορα ἄρθρα εἰς *Actes de la Société Linnéenne de Bordeaux*. (t. XXIV, 1867 - 1869, p p. 353 - 708).

4. *Flore et Faune de l' île de Crète. Bordeaux 1870.*

Μεγάλης σημασίας διὰ τὴν Φυσικὴν Γεωγραφίαν τῆς Νήσου εἶναι τὸ δίτομον ἔργον του : «*Description physique de l' île de Crète. Paris 1869*», ἐκδοθὲν δαπάναις τοῦ Ὑπουργείου Παιδείας τῆς Γαλλίας.

Τὸ ἡμισυ τοῦ δευτέρου τόμου τοῦ συγγράμματος τούτου εἶναι ἀφιερωμένον εἰς τὴν Χλωρίδα τῆς Κρήτης. Ὁμιλεῖ περὶ τῶν γνώσεων τῶν Ἀρχαίων διὰ τὰ φυτὰ τῆς Κρήτης, παραθέτει πλεῖστα φυτογεωγραφικὰ στοιχεῖα, μνημονεύει ταξινομημένα τὰ μέχρι τῆς ἐποχῆς του γνωστὰ φυτὰ τῆς Κρήτης (1451 εἶδη), παραθέτει λεξιλόγιον μὲ τὰ δημόδια ὀνόματα πλείστων φυτῶν ἐκ καταλόγου τοῦ Heldreich, ἀναγράφει πλουσίαν βιβλιογραφίαν καὶ ἐκθέτει τὰς ἐν τῇ Κρήτῃ βοτανικὰς ἐρεῦνας του. Παραθέτει ἐπίσης τὸ «*Sertum Creticum*», ἧτοι περιγραφὴν πάντων τῶν εἰδῶν τῶν ἀνακαλυφθέντων ὑπὸ τοῦ ἰδίου καὶ τοῦ Heldreich καὶ περιγραφέντων ὑπὸ τοῦ Edm. Boissier εἰς τὸ «*Diagnoses plantarum orientalium novarum. Genève 1849 - 53 et 1853 - 59*».

12. — Th. Heldreich. Ἐφορος τοῦ Βοτανικοῦ Κήπου τῶν Ἀθηνῶν, ἐνθουσιώδης ἐρευνητὴς τῆς Ἑλληνικῆς Χλωρίδος. Ἐπεσκέφθη τὴν Κρήτην τῷ 1846 καὶ παρέμεινεν ἐν αὐτῇ ἐπὶ 7 μῆνας, ἐξετάσας ἐπισταμένως τὸν φυτικὸν κόσμον τῆς Νήσου. Εἰς Χανιά ἔφθασε κατὰ Φεβρουάριον, τὸν ὁποῖον ὀλόκληρον ὡς καὶ τὸν Μάρτιον κατηνάλωσεν εἰς τὴν ἐρευναν τῶν περιχώρων τῆς πόλεως. Κατὰ τὰς δέκα πρώτας ἡμέρας τοῦ Ἀπριλίου ἐβοτανολόγησεν ἐπὶ τῶν μεσημβρινῶν διαμερισμάτων τῶν Λευκῶν Ὀρέων, τῶν κορυφῶν των κεκαλυμμένων εἰσέτι ὑπὸ χιόνων, συνέχισε τὰς ἐρεῦνας του ἐπὶ τῶν χαμηλῶν μερῶν

καὶ κατόπιν εἰς τὰς περιοχὰς Ῥεθύμνου, Ἡρακλείου καὶ Σπιναλόγκας ὅπου ἔφθασε τὴν 22. Ἀνῆλθεν κατόπιν τὴν 27 εἰς τὸ ὄρος Ἀφέντης (Καβούσι), ἐκεῖθεν δὲ εἰς τὴν Μονὴν Τοπλοῦ, ἣν ἐχρησιμοποίησεν ὡς ὄρμητήριον διὰ τὰς ἀνὰ τὰ περίχωρα καὶ τὸ ἀκρωτήριο Σίδερος ἐρεῦνας του. Τὴν 4 Μαΐου ἔφθασεν εἰς Ἰεράπετραν, τὴν δὲ 5 εἰς τὴν ἔναντι αὐτῆς νησίδα Γαῖδουρονήσι. Διῆλθε διὰ τοῦ Ὀροπεδίου τοῦ Λασηθίου καὶ τὴν 10 ἔφθασεν εἰς Ἡράκλειον πρὸς ἀπόθεσιν τῶν συλλογῶν του. Ἐκεῖθεν ἐπιστρέψας εἰς Λασηθί ἀνῆλθε εἰς τὰ ὄρη τούτου τὴν 19 καὶ 20. Ἐκεῖθεν ὄρμηθεὶς ἠκολούθησε τὴν ὄροσειρὰν τοῦ Κόφιννα, ἀνῆλθεν εἰς Ψηλορείτην τὴν 28 καὶ ἔφθασεν εἰς Κουρταλιώτικο φαράγγι τὴν 1 Ἰουνίου. Διηρεύνησε καὶ πάλιν τὰ περίχωρα τῶν Χανίων, ἐβοτανολόγησεν εἰς τὸ Κύαμον (Ἀκρωτήρι), ἀνεχώρησε τὴν 14 διὰ Κίσαμον καὶ τὴν 22 ἔφθασεν εἰς τὴν περιοχὴν τῶν κοιλάδων τῶν Ἐννηὰ Χωριῶν. Τὸ ὑπόλοιπον τοῦ μηνὸς καὶ τὰ 2/3 τοῦ Ἰουλίου ἀφιέρωσεν εἰς λεπτολόγον ἐξέτασιν τῶν Λευκῶν Ὀρέων, τῶν ὁποίων ἐπεσκέφθη τὰς βαθεῖας φάραγγας καὶ τὰς ὑψηλετεῖς κορυφάς. Κατ' Αὐγουστον καὶ Σεπτέμβριον ἐβοτανολόγησεν εἰς τὰς πεδιάδας τῆς Κυδωνίας καὶ τοῦ Κισάμου καὶ εἰς τὸ ἀκρωτήριο τῆς Γραμβούσης.

Διὰ τῶν ἐρευνῶν του τούτων ὁ Heldreich ἀνεῦρε 1000 εἶδη φυτῶν, πολλὰ τῶν ὁποίων δὲν ὑπέπεσαν εἰς τὴν προσοχὴν τῶν προγενεστέρων ἐρευνητῶν. Οὗτος ἐν χειρογράφῳ του φέρωντι τὸν τίτλον: «*Enumeratio plantarum quas in Creta aestate 1846 - legit et observavit Theodorus Heldreich*» ἀναφέρει πάντα τὰ ὑπὸ αὐτοῦ συλλεγένη φυτὰ, ἅτινα προσδιώρισε μετὰ τοῦ Ed. Boissier. Τὸ χειρόγραφον τοῦτο, συναινέσει τοῦ Heldreich ἀπεστάλη ὑπὸ τοῦ Boissier εἰς τὸν Raulin, ὅστις καὶ τὸ ἐχρησιμοποίησε κατὰ τὴν συγγραφὴν τοῦ μνημονευθέντος ἔργου του.

Αἱ ἐρευναι τῶν Raulin καὶ Heldreich προσέθεσαν 588 εἶδη¹⁸ εἰς τὸν ἀριθμὸν τῶν 863 ἐν συνόλῳ εἰδῶν τῶν ἀναγερομένων ὑπὸ τῶν προγενεστέρων ἐρευνητῶν.

13. — T. A. B. Spratt. Ἄγγλος πλοίαρχος ἐπισκεφθεὶς τὴν Κρήτην κατὰ τὰ ἔτη 1851 - 1853 πρὸς σύνταξιν τοῦ ὑδρογραφικοῦ χάρτου αὐτῆς. Ἐκαμε παρατηρήσεις καὶ ἐπὶ διαφόρων φυτῶν τῆς Νήσου, ἅτινα μνημονεύει εἰς τὸ ἔργον του: «*Travels and Researches in Crete. London 1865*» ἐκδοθὲν εἰς δύο τόμους. Εἰς τὴν σελ. 8 τοῦ Α' τόμου γίνεται λόγος περὶ βολβῶν συλλεγέντων εἰς τὰς κορυφὰς τῆς Ἰδης σχεδὸν ὑπὸ τὴν χιόνα τὴν 31 Μαΐου 1851. Οἱ βολβοὶ οὗτοι καλλιεργηθέντες ἐν Ἀγγλίᾳ ἔδοσαν λευκανθῆ ποικιλίαν τοῦ φυτοῦ Fri-

¹⁸⁾ Ταῦτα ὁ Raulin (Descr. Phys.) σημειώνει δι' ἀστερίσκου.

tillaria tulipifolia. Εἰς τὰς σελίδας 40 - 42 τοῦ Β' τόμου ἀναφέρει τὸ τοῦ Πλινίου περὶ ἀειθλοῦς πλατάνου εὕρισκομένης εἰς Γόρτυνα καὶ προσθέτει, ὅτι καὶ ὁ ἴδιος ἐπληροφορήθη ὑπὸ χωρικῶν περὶ τῆς ὑπάρξεως τοιούτων πλατάνων εἰς Γόρτυνα καὶ Λουτράκι, δυτικῶς τῶν Χανίων, μολονότι ὁ Tournefort μάτην τὰς ἀνεζήτησε¹⁴.

14. — M. Kotschy. Οὗτος τῷ 1854 ἐπρομηθεύθη ἐκ Ῥεθύμνου δείγματα διαφόρων εἰδῶν δρυὸς καὶ ἀναφέρει σχετικῶς εἰς τὸ ἔργον του: «*Die Eichen Europas und des Orients. Wien und Olmitz 1832*».

Κατὰ τὰ ἐπακολουθήσαντα ἔτη ἐδημοσιεύθησαν πολλαὶ μελέται, ὑπὸ ξένων συγγραφέων κυρίως, περὶ τῶν φυτῶν τῆς Νήσου, τὰς ὁποίας ἀναφέρομεν ἐν τῇ βιβλιογραφίᾳ.

Μετὰ τοὺς Raulin καὶ Heldreich ἠσχολήθησαν εἰς τὴν μελέτην τῆς Χλωρίδος τῆς Κρήτης οἱ κάτωθι ἐρευνηταί: Weiss (1866). — Sprintzenhofer (1860). — Reverchon (1883 - 1884). — A. Baldacci (1893 - 1899). — Leonis (1902). — Dörfler (1904). — M. Langeon (1922). — Vierhapper (1917). — M. Gandoger, ὅστις ἐπεσκέφθη τὴν Κρήτην κατὰ τὰ ἔτη 1913 καὶ 1915 - 1917 καὶ ἐξήτασε τὴν Χλωρίδα αὐτῆς, καὶ ὁ J. Renz (1930 - 1932). Τούτων τὰς σχετικὰς ἐργασίας ἀναφέρομεν ἐν τῇ βιβλιογραφίᾳ.

15. — I. X. Πολίτης. Καθηγητὴς τῆς Βοτανικῆς εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῶν Ἀθηνῶν. Οἱ πρὸ αὐτοῦ ἐρευνηταί τῆς Κρητικῆς Χλωρίδος ἐμελέτησαν κυρίως τὰ Σπερματοφύτα τῆς Νήσου, παρημέλησαν δὲ τὴν σπουδὴν τῶν Σποριοφύτων αὐτῆς. Πρῶτος ὁ διαπρεπὴς Ἑλληὴν Καθηγητὴς ἐπεδόθη εἰς τὴν μελέτην τῶν φυτῶν τούτων τῆς Νήσου ἐξετάσας τὴν θαλασσίαν χλωρίδα αὐτῆς. Αἱ ἐρευναι αὗται ἀποτελοῦν σπουδαιότατην συμβολὴν εἰς τὴν μελέτην τῆς Κρητικῆς Χλωρίδος συμπληρώσασαι ἐν πολλοῖς τὰς γνώσεις περὶ τοῦ φυτικοῦ αὐτῆς πλούτου διὰ τῆς προσθήκης πλείστων νέων εἰδῶν.

Ὁ Πολίτης ἐπεσκέφθη τὴν Κρήτην τῷ 1925. Ἀπεβιβάσθη εἰς Χανιά τὴν 18 Ἀπριλίου. Κατὰ τὰς πρώτας ἡμέρας ἠρεύνησε τὸν λιμένα τῶν Χανίων καὶ τὰς παρὰ τοῦτον ἀκτὰς. Τὴν 23 μετέβη εἰς Σοῦδαν, ὁπόθεν τὴν ἰδίαν ἡμέραν ἐπέστρεψεν εἰς Χανιά καὶ ἠσχολήθη ἐπὶ διήμερον εἰς τὴν τακτοποίησιν τοῦ συλλεγέντος ὕλικου. Μετέβη εἶτα εἰς Ῥεθύμνον, ἔνθα παρέμεινεν ἐπὶ 5 ἡμέρας ἐρευνῶν τὴν θαλασσίαν

¹⁴) Σήμερον εἶναι γνωστόν, ὅτι ἔχουν παρατηρηθῆ 4 ἄτομα τοιαύτης πλατάνου, ἧτοι ἐν εἰς τὸν ν. Χανίων, ἕτερον Α. τῶν Χανίων, τὸ ὅποιον εἶχον τὴν εὐκαιρίαν νὰ παρατηρήσω τῷ 1935, ἐν εἰς Ἀμάριον καὶ ἕτερον εἰς Γόρτυνα (Βλ. καὶ «Δενδροκ. Ἐρευνα», 4, 1936, σελ. 189).

χλωρίδα τοῦ λιμένος καὶ τῶν παρὰ τοῦτον ἀκτῶν, ἐκεῖθεν δὲ εἰς Ἡράκλειον, ἔνθα ἐπὶ 4 ἡμέρας διηρέυνησε τὸν λιμένα καὶ τὰς πλησίον αὐτοῦ ἀκτὰς. Ἔνεκα τῆς ἐλλείψεως ἐπαρκῶν τεχνικῶν μέσων περιορίσθη εἰς τὴν ἔρευναν τῶν ἀβαθῶν παραλίων τῆς Νήσου. Πλὴν τῶν φυκῶν ἀνεῦρε πολυάριθμα εἶδη διατομῶν ἐπὶ ὀστράκων, ἐπὶ θαλασσίων λεπιδοβραγχίων καὶ ἐντὸς τοῦ πεπτικοῦ σωλῆνος ὄλοθουρίων.

Συνέλεξε 165 εἶδη ἀνήκοντα εἰς τὰ Διατομώδη, Ἐρυθροφύκη, Ὀρφνοφύκη καὶ Χλωροφύκη. Πολλὰ ἐκ τῶν εἰδῶν τούτων διὰ πρώτην φορὰν σημειώνονται εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Χλωρίδα, τινὰ δὲ τὸ πρῶτον συνελέγησαν ὑπὸ τοῦ Πολίτου ἐν τῇ Μεσογείῳ.

Πλὴν τῶν Φυκῶν συνέλεξε καὶ εἶδη τινὰ θαλασσίων Φανερογόνων, ἧτοι Posidonia Oceanica L. καὶ Zostera marina L. Ἀναζητήσας δὲν ἀνεῦρε τὸ φυτόν Halophila stipulacea (Forsk) Aschers, τὸ ὁποῖον, ὡς ὁ ἴδιος κατέδειξε, αὐτοφύεται παρὰ τὰς ἀκτὰς τοῦ Πειραιῶς, τοῦ Φαλήρου, τῆς Αἰγίνης καὶ τῶν Κυκλάδων.

Τὰ ἀποτελέσματα τῶν ἐρευνῶν του τούτων ἐδημοσίευσεν ὑπὸ τὸν τίτλον: «Περὶ τῆς θαλασσίας Χλωρίδος τῆς Νήσου Κρήτης. Ἐν Ἀθήναις 1932» (Πραγματεῖαι τῆς Ἀκαδ. Ἀθηνῶν, τόμ. Β', ἀριθμ. 3), μετὰ προηγηθεῖσαν ἀνακοίνωσιν εἰς τὴν Ἀκαδημίαν Ἀθηνῶν κατὰ τὴν συνεδρίαν τῆς 25 Φεβρουαρίου 1932.

Ἐδημοσίευσεν ἐπίσης τὴν μελέτην: «Plantes marines de l'île de Crète» (Rapports et Procès-Verbaux des Réunion de la Commission International pour l'exploration scientifique de la Mer Méditerranée 1933).

Μετὰ τοῦ Καθηγητοῦ R. Maire ἐδημοσίευσεν «Fungi Hellenici» (Actes de l'Inst. Bot. de l'Univers. d'Athènes. t. I, 1940, pp. 27 - 179), ἐν ᾧ ἀναφέρεται καὶ ἀριθμὸς τις μυκήτων τῆς Κρήτης, βάσει μελετῶν τοῦ Sydow καὶ τοῦ I. Σαρηγιάννη. Τέλος τῷ 1933 ὁ Πολίτης ἐξήτασεν ἀπηνθρακωμένα σπέρματα φυτῶν εὐρεθέντα εἰς τὸ Μινωϊκὸν ἀνάκτορον Μαλίων¹⁵.

16. — N. Creutzburg. Γερμανὸς Καθηγητὴς εἰς Danzig. Περιῆλθε τὴν Κρήτην τὸ θέρος τοῦ 1925 καὶ τὴν ἀνοιξιν τοῦ 1926. Κατὰ τὸ πρῶτον του ταξείδιον ἠκολούθησε τὸ δρομολόγιον: Σητεία— Δίκη— Μεσσαρᾶ— Ψηλορείτης— Ἀμάρι— Ἄγ. Βασίλειος— Ῥέθυμνον— Χανιά— Σφακιὰ— Κίσαμον. Κατὰ τὸ δεύτερον ταξείδιον ἐπεσκέφθη τὰ Χανιά, τὸ Σέλιον, τὴν Γαῦδον, καὶ τὰ πεδινὰ μέρη

¹⁵) Πρακτ. Ἀκαδ. Ἀθ. 1933 καὶ Actes Inst. Bot. Univers. d'Athènes, t. I, 1940, p.p. 181 - 186.

τῶν βορείων παραλίων μέχρι τῆς Δίκτης καὶ τοῦ κόλπου τοῦ Μεραμπέλλου. Ἐδημοσίευσε τὴν μελέτην «*Kreta, Leben und Landschaft*» (Zeitschrift der Gesellschaft für Erdkunde zu Berlin. 1928, ἀριθμ. I, 2, σελ. 16 - 28), ἐν ἣ ὁμιλεῖ καὶ περὶ φυτῶν τινῶν τῆς Κρήτης.

Μετὰ ταῦτα παρέσχον συμβολὰς εἰς τὴν μελέτην τῆς Κρητικῆς Χλωρίδος οἱ: Κα Czeccrott, Χ. Διαπούλης, Netolitzky, Schmucker, Δ. Κατσᾶνος, Ι. Παπαϊωάννου, Π. Ἀναγνωστόπουλος, Δ. Ζαγανιάρης, Σ. Μαλακατιές, Beauverd et Topali, Ἑλ. Πλατάκης, Ι. Τσουμῆς, Ι. Σαρηγιάννης, Rochinger καὶ ἄλλοι. Τὰς ἐργασίας πάντων τούτων ἀναφέρομεν ἐν τῇ βιβλιογραφίᾳ.

III. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ ΤΗΣ ΚΡΗΤΙΚΗΣ ΧΛΩΡΙΔΟΣ*

Α'. ΠΗΓΑΙ

1. Ἀ γ ν ω σ τ ο ς. — Hortus sanitatis. De herbis et plantis et. c. Impressus Venetiis per Bernardium Benalium et. c. Anno Domini MDLI (1551).
2. Alpinus, Prosp. — De plantis Aegypti liber... Venetiis 1592, Leyde 1735.
3. » » De plantis exoticis libri 2. Venetiis 1656.
4. Barrelier, Jacq. — Plantae per Galliam, Hispaniam et Italiam observatae; opus posthumum accurate Ant. de Jussieu. Paris 1714.
5. Bauhinus, Casp. — Phytopinax. Basileae 1596.
6. » » Animadversiones in historiam generalem plantarum. Lngduni editum. Frankfort 1601.
7. » » Prodromus Theatri botanici. Frankfort 1620.
8. » » Pinax Theatri botanici. Basileae 1623.
9. » » Historia universalis plantarum nova et absolutissima cum consensu et dissensu circa eas. Verdum 1661.
10. » » De omnium stirpium sciagraphia et icones ex Musaeo Dem. Chabraei. Genève 1677.
11. Bauhinus, J. H. — Cherlerus Chabraeus. — Historia plantarum universalis. Erborduni 1650.
12. Bellonius, P. — Liber de arboribus coniferis. Paris 1553.
13. Bellus, Hon. — Honorii Belli Vicentini medici Cydoniensis in Creta insula ad Carolum Clusium aliquot epistolae, de rariori-

*) Ἡ παρατιθεμένη βιβλιογραφία ἀναφερομένη εἰς τοὺς ἀπὸ τῆς Ἀναγεννήσεως μέχρις ἡμῶν χρόνους δὲν εἶναι βεβαίως πλήρης. Ἡ τοιαύτη ἀπαιτεῖ συνεργασίαν πολλῶν καὶ δεῖται κόπων οὐκ ὀλίγων. Ὁ γράφων θὰ θεωρήσῃ τὸν ἑαυτόν του εὐτυχῆ, ἂν ἡ συμβολή του ἀποτελέσῃ τὴν ἀπαρχὴν τῆς συντάξεως τῆς πλήρους βιβλιογραφίας περὶ τῆς Κρητικῆς Χλωρίδος. Πᾶσα ὑπόδειξις θὰ γίνῃ ἀσμένως δεκτή.

- bus quibusdam plantis Creticis, Aegyptis novis agentes. Antuerpiae 1601.
14. » » Stirpes insignes in Creta observatae (sine l. et t).
  15. Belon, Pierre. — Les observations de plusieurs singularités et choses memorables trouvées en Grèce etc. Paris 1553.
  16. Besler, Bas. — Hortus Eystettensis. Nüremberg 1613.
  17. Bocone Silvio. — Museo di piante rare della Sicilia etc. Venetiae 1697.
  18. Boerhaave, Herm. — Index alter plantarum quae in Hort. Ac. Lugduno Batav. aluntur. Leyde 1720 - 27.
  19. Boissier, Ed. — Diagnoses plantarum orientalium novarum. Genève 1849 - 1853 et series secunda 1853 - 1859.
  20. » » Diagnoses plantarum novarum praesertim orientalium. Series secunda. Neocomi 1853 - 1859.
  21. » » Flora orientalis. Basileae 1867 - 1888.
  22. Breynius, Jac. — (Gedanensis). Exoticarum aliarumque minus cognitarum plantarum centuria prima. Gedani 1678.
  23. » » Prodromi fasciculi variorum plantarum, primus et secundus. Gedani 1689 et 1739.
  24. Brunnfelsz, Otto. — Kontrafayt Kreuterbuch. Strasburg in folio 1532, Ander Teyl, etc. 1537 (v. et Herbarium Oth. Brunnfelsii. Strasburg 1539).
  25. Buchner, A. E. — De Dictamno sive de fraxinella. Erfordiae 1742.
  26. Buxbaum, J. Chr. — Plantarum minus cognitarum centuriae Petropoli 1729 - 1741.
  27. Vahl, Mart. — Symbolae botanicae. Copenhagen 1709 - 94.
  28. » » Enumeratio plantarum. Copenhagen 1804 - 1805.
  29. Gandoger, M. — Flora Cretica. Paris (lithogr.) et Lyon 1920.
  30. Gerarde, John. — The Herball, or general history gathered by 5 · 6 enlarged and amended by Thomas Johnson - Joannes Gerardus emaculatus à Jonsono. London 1623.
  31. Gesnerus, Conrad (Tigurinus). — Historia plantarum et vires ex Dioscoridis. Basileae 1541.
  32. Dalechamps, J. — Historia generalis plantarum. Lyon 1587.
  33. Dapper, D'O. — Naukeurige beschryving der Eylanden in de Archipel der Middellandesche Zee. Amsterdam 1688. Aussi: Description exacte des iles de l' Archipel. Amsterdam 1730 και: Ἀκριβής περιγραφή τῆς Κρήτης, μετάφρασις Μ. Βερνάρδου τοῦ Κρητός. Ἀθήναι 1836 (σ. 269 - 310).
  34. Διαπούλης, Χ. — Ἑλληνικὴ Χλωρίς (κλειίδες προσδιορισμοῦ τῶν Ἑλληνικῶν φυτῶν αὐτοφυῶν καὶ καλλιεργημένων). Τόμ. Α'. Πτεριδόφυτα — Γυμνόσπερμα — Ἀγγειόσπερμα μονοκοτυλήδονα). Ἀθήναι 1939. Ἠκολούθησαν ἕτεροι δύο τόμοι.
  35. Dillens, J. J. — Hortus Ellhamensis seu plantarum rariorum Jacob Sherard. Londres 1732.
  36. Dodonaeus, Remb. — Stirpium Historiae pemptades sex. Antuerpiae 1553, 1616 (Histoire des plantes par Rembert Do doens, traduite par Ch. de l' Ecluse. Anvers 1557).

37. Evliya Çelebi. — Seyahatyamesi. τόμ. 8ος. Istanbul 1928, σελ. 545 κ.έ.
38. Zanoni Giacomo. — Istorìa botanica. Bologne 1675.
39. > > Rariorum stirpium historia. 1742.
40. Halácsy, F. de. — Conspectus Florae Graecae. Lipsiae 1901 - 1904 et supplem. 1911.
41. Hayek. — Prodrömus Florae Peninsulae Balcanicae. Berlin 1924-1933.
42. Heldreich, Th. — Enumeratio plantarum quas in Creta aestate 1846 legit et observavit Theodorus Heldreich (χειρόγρ.).
43. > > Herbarium Graecum normale (1856 - 1861 et 1886 - 1896, 13 tomes).
44. Javorka. — Plantae in insula Creta a Ludovico Piro lectae (Magyar. Bot. Lapok. 1922, p. 25 - 26).
45. Καββάδας, Δ. — Ἡ Χλωρίς τῆς Ἑλλάδος. Τόμ. Α' Πτεριδόφυτα — Γυμνόσπερμα - Μονοκότυλα. Θεσσαλονίκη 1938.
46. Caesalpinus, Andr. (Aretinus). — De plantis libri XVI. Florentiae 1583, p. 468.
47. Camerarius, J. — Hortus medicus et philosophicus... Francoforti 1588.
48. Clusius, Carol. — Rariorum plantarum Historia. Antuerpiae 1601.
49. > > Exoticarum libri decem; cum P. Bellonii observationibus. Antuerpiae 1605.
50. Columna, Fab. — Minus cognitarum rariorum nostro coelo orientium stirpium ephrasis. Romae 1606.
51. Cornelius, Fl. — Creta Sacra. Venetia 1755 (ubi: Buondelmonti, Liber insularum Archipelagi).
52. Κουρίλας, Εὐλ. — Ἱστορικὴ βιβλιογραφία, τὰ φυτικά καὶ αἱ συναφεῖς ἐν Ἑλλάδι Ἐπιστῆμαι. Τόμ. Α' (1470 - 1899). Ἀθήναι 1938 καὶ τόμ. Β' (1900 - 1941) Ἀθήναι 1941.
53. Kunth, C. Sig. — Enumeratio plantarum omnium hucusque cognitarum. Stuttgart et Tubingae 1833 - 1850.
54. Linnaeus, Carol. — Hortus Clifortianus Amstelodami 1737.
55. > > Species plantarum. Holmiae 1753 et 1762 - 1763.
56. > > Materia medica. Upsalae 1752.
57. Lobel, Math. de (Insulani). — Plantarum seu stirpium Historia. Antuerpiae 1576.
58. Lobel, Math. de et Pena, Pet. — Nova stirpium adversaria. Londini 1570.
59. Mattioli, Andr. (Mathioli). — Commentariis in seu libros Dioscoridis. Venetiae 1514.
60. Morisson, Rob. — Plantarum historia universalis Oxoniensis. Oxford 1680 - 1699 et 1715.
61. Munster Sebastian. — Cosmographia. Basileae 1544, p. 565 (ἐπίσης Γερμ. 1628, Γαλλ. 1552, Ἴταλ. 1558).
62. Orphanides, Th. — Flora Graeca excicata 1852 (συλλογὴ φυτῶν).
63. Parkinson, John. — Theatrum Botanicum: the theatre of Plants or an Herbal of a large extent. London 1640.
64. Plukenet, Leonard. — Phytographia. Londres 1691 - 1692 et 1769.

65. Plukenet, Leonard. — *Almagestrum novum sive phytographiae Plukenetianae onomasticon*. 1696.
66. > > *Amaltheum botanicum*. 1707 et 1769.
67. Πολίτης, Ι. Χ. — *Περὶ τῆς θαλασσίας Χλωρίδος τῆς Νήσου Κρήτης* (Πρακτ. Ἀκαδ. Ἀθηνῶν, Β', 1932, ἀριθμ. 3).
68. > > *Plantes marines de l'île de Crète* (Rapports et Procès-verbaux des réunions de la commission internationale pour l'exploration scientifique de la mer Méditerranée Paris 1933).
69. > > *Détermination de fruits trouvés dans un encensoir du palais Minoen de Mallia* (Prakt. Acad. Ath. 1933 et Actes Inst. Bot. Univers. Ath., Athènes 1940, pp 181 - 186).
70. Politis, J. - Maire, R. — *Fungi Hellenici Catalogue raisonné des Champignons connus jusqu'ici en Grèce* (Actes Inst. Bot. Univers. Athènes. 1940, pp. 27 - 179).
71. Pona, Jon. — *Plantae seu simplicia ut vocant quae in Baldo monte reperiuntur*. Bale 1595.
72. > > *Monte Balde descritto da Giovanni Ponna*. Venezia 1617.
73. Raulin, Victor. — *Geographie Botanique* (Revue et Magasin de Zoologie, t. V. p. 419, 1853 et Bull. de la Soc. Geol. de France, 2e serie, t. XIII, p. 457, 1856).
74. > > *Aperçu de la distribution des vegetaux vasculaires en Crète* (Revue Soc. Sav. Sciences, V, 377, 1864).
75. > > (en Actes de la Soc Linneenne de Bordeaux, t. XXIV. p. p. 353 - 708, 1867 - 1869).
76. > > *Description Physique de l'île de Crète*, tomes 2. Paris 1869.
77. Ray, Joannes. — *Historia plantarum generalis*. Londini 1686-1688.
78. > > *Stirpium Europaeorum extra Britannias nascentium sylloge*. 1694.
79. > > *Stirpium Creticorum rariorum catalogus*. 1694.
80. Rivinus, Aug. Quirin. — *Orde plantarum quae sunt flore irregulari, monopetalo, tetrapetalo, pentapetalo*. Leipzig 1690 - 1699.
81. (Robin). — *Le jardin du Rois très - Chrestien Henry IV*. Paris 1608.
82. Savary, C. — *Lettres sur la Grèce*. Paris 1788.
83. Schreber, Joh. Christ. Dan. — *Icones et descriptiones plantarum minus cognitarum, Decas Ia*, Halae 1766.
84. Scopoli, J. Ant. — *Deliciae florum et faunae insubricae*. Pavie 1789.
85. Sibthorp, J. — *Florae Graecae prodromus*. Londini 1806 - 1813 (tomes 2, ed. J. Smith).
86. > > *Flora Graeca* (Londini 1806 - 1840 (tomes 10, ed. J. Smith et I. Lindley).
87. Sieber, Fr. Wilh. — *Lettre au Dr Pohl, sur la vegetation de Therisso et des montagnes de Sphakia* (in : *Flora oder Botanische Zeitung* I, 269 - 277. 1818).
88. > > *Φυσική Ἱστορία. Περιήγησις εἰς βοτάνων ἔρευναν*. 1819 (Μετ. ὑπὸ Σ. Σπαθῆ ἐπιστολῆς τοῦ Sieber πρὸς τὴν Flora περὶ τῆς Κρητικῆς Χλωρίδος. Εἰς Λόγιον Ἑρμῆν Βιέννης, σ. 804 - 808).

89. Sieber, Fr. Wilh. — Herbarium Florae Creticae. Vienne 1820.
 90. » » Reise nach der Insel Kreta. Leipzig 1823 (2 tomes).
 91. » » Herbarium Creticum et Flora Cretica (sine l. et t.).
 92. Spratt, T. A. B. — Travels and Researches in Crete. 1865.
 93. Στέφανος, Ἐργατικός. — Θησαυρός τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης. Parisiis 1833.
 94. Tabernaemontanus, Jacob. Theod. (de Saverne). — Eicones plantarum seu stirpium arborum nempe fructicum etc. Frankfort 1590.
 95. » » Neuw. vollkommentrich Kreuterbuch. Frankfort 1613.
 96. Tournefort, Jos. Pitton de. — Institutiones Rei Herbariae. Parisiis 1700.
 97. » » Corollarium institutionum Rei Herbariae. Parisiis 1703.
 98. » » Relation d'un voyage au Levant. Paris 1717.
 99. Tragus, Hier. — De stirpium maxime earum quae in Germania nascuntur. Argentorati 1552 (Hier. Bock, Kroeuterbuch etc. Strasburg, in folio).
 100. Ferrante Imperato. — Dell' Historia naturale libri XXVIII, 1599.
 101. Fuschius, Leonhart. — De historia stirpium commentari insignes. Basileae 1542 (et commentaires très excellents de l'histoire des plantes, composée premièrement en latin par Leonarth Fousche, traduit par Éloy Maignan. Paris 1549).
 102. Willdenow, C. L. — Tractatus botanico - medicus de Achilleis. Halae 1789.
 103. » » Caroli a Linné. Species Plantarum. Berolini 1797 - 1810.

B'. ΒΟΗΘΗΜΑΤΑ

α' Γενικά:

104. Adamovic, L. — Beitrag zur Kenntniss der Pflanzengeographischen Stellung und Gliederung der Balkanhalbinsel (Vehr. Internat. Botan. Kongress in Wien 1906).
 105. » » Die Vegetationsverhältnisse der Balkanländer (in Engler und Pruden: Die Vegetation der Erde, XI, 1909).
 106. Agardh. — Recensio speciorum generis pteridis. Lund 1839.
 107. Vaillant, Seb. — Eclaircissement de nouveaux caractères de plantes. (Acad. Roy. Sc. Paris 1719, 1721 - 22).
 108. Barnéoud, Mar. — Monographie générale des Plantaginées. Paris 1845.
 109. Beauverd et Topali. — Excursions botaniques au Liban, à Cypre et en Grèce. 1927 - 1933.
 110. » » Excursions botaniques en Grèce. 1937.
 111. » » Plantae novae Graecae. 1937.
 112. Beck. — Monographie der Gattung Orobanche. 1890.
 113. Veillard, Poiret, Jammé, Loiseleur, Deslonchamps.

- Nouveau Duhamel, ou traité des arbres et des arbrustes que l'on cultive en France. Paris 1802 - 1819.
114. Benthām, Georg.— Labiatarum genera et species. Londres 1832 - 1836.
115. Biria, J. A. J.— Histoire naturelle et médicinale des Ranoncules. Montpellier 1811.
116. Βλησίδης, Θρ.— Συστηματικὴ Δασικὴ Βοτανικὴ μετὰ εἰδικῆς δασοκομίας τῶν κυριωτέρων δασικῶν δένδρων. Ἀθῆναι 1924.
117. Bory de Saint-Vincent.— Flore du Peloponnèse et des Cyclades. 1833 - 1838.
118. B o t e k e.— Animadversiones botanicae in Valerianellas. Rostoch 1826.
119. Buffault.— Des Forêts et des essences forestières de Grèce (La terre et la vie. 1931).
120. Gandoger, M.— Novus conspectus Florae Europae. Parisiis, Lipsiae 1910.
121. Gay, J.— Crocus Sieberi (Bull. Ferussac. XXV. Paris 1831).
122. Γεννάδιος, Π. Γ.— Λεξικὸν φυτολογικόν. Ἀθῆναι 1914.
123. Gingius, de Lassaraz.— Histoire naturelle des Lavandes, Genève 1827
124. Γ. Λ.— Δασικαὶ >λιματικαὶ ζῶναι (Γεωργ. Δελτ. Ἑλλ. Γεωργ. Ἐτ. Ἀπρίλιος 1938, σελ. 145 - 147).
125. Γρῆσπος, Π.— Ἡ δασικὴ βιομηχανία ἐκχυλίσματος βαλανιδίου («Δασικὴ Ζωή», 44 - 45, σελ. 158 τοῦ 1936).
126. Decandolle, A. P.— Astragalogia. Paris 1802.
127. Delaroché.— Eryngiorum, etc. historia Paris 1802.
128. Desfontaines, Ren.— Choix de plantes du corollaire des Instituts de Tournefort. Ann. du Museum X - XIII. Paris 1807 - 1808.
129. > > Histoire des arbres et arbrisseaux qui peuvent être cultivés en pleine terre sur le sol de la France. Paris 1809.
130. Δέφνερ, Μιχ.— Ὀδοιπορικοὶ ἐντυπώσεις ἀπὸ τὴν Δυτικὴν Κρήτην. Ἀθῆναι 1930 (;).
131. Δημάδης, Δ.— Ἡ δασικὴ βλάστησις τῆς Ἑλλάδος. Ἀθῆναι 1916.
132. > > Παρατηρήσεις ἐπὶ τῆς Ἑλληνικῆς Χλωρίδος καὶ τῆς παρ' ἡμῶν διαδόσεως τῆς Συστηματικῆς Βοτανικῆς. Ἀθῆναι 1920 (:).
133. Διαννελίδης, Θ.— Βοτανικαὶ ἔρευναι ἐν Ἑλλάδι (Δελτ. Φυσ. Ἐπιστ. 9, 1935, σελ. 246 - 248).
134. > > Περὶ τῆς Χλωρίδος τοῦ Παγασητικοῦ κόλπου. Ἀθῆναι 1937.
135. Διαπούλης, Χ.— Βερβερίς καὶ σωρία σιτηρῶν («Δασικὴ Ζωή», 29, 1935).
136. > > Ἡ πεύκη ἐν Ἑλλάδι, πεύκη ἢ τραχεῖα (Pinus brutia Ten). (Δελτ. Φυσ. Ἐπιστ. 1935, 15 - 16).
137. > < Ἡ Συστηματικὴ Βοτανικὴ ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς. Ἀθῆναι 1936.
138. > > Ἡ κουσκούτα καὶ αἱ ὀροβάγχαι τῆς Ἑλλάδος (Δελτ. Ἑλλ. Γεωργ. Ἐτ.— Ν)βριος 1936).
139. > > Τὰ Rhamnaceae τῶν παραμεσογειακῶν χωρῶν. Ἀθῆναι 1937.

140. Διαπούλης, Χ. — Περὶ μιᾶς νέας ποικιλίας σφενδάμνου ἐν Ἑλλάδι (Γεωργ. Δελτ. Ἑλλ. Γεωργ. Ἐτ.—Σ)βριος 1939, σελ. 327 - 33).
141. > > Ἡ *Quercus Aegilops* L. κ. βαλανιδιά (Γεωργ. Δελτ. Ὑπ. Γεωργ., Ε', 1939, σελ. 5 - 47).
142. Don, G. — A general System of Gardening and Botany. London 1831 - 1837.
143. Dufresne. — Histoire naturelle et medicinale des Valerianées. Montpellier 1811.
144. Duhamel du Monceau. — Traité des arbres et des arbustes qui se cultivent en France en pleine terre. Paris 1755.
145. Ἐλευθεροδάκης. — Ἐγκυκλοπαιδικὸν Λεξικόν. Τόμοι 1 - 12. Ἀθῆναι 1927 - 1931.
146. Ἐμμανουήλ Ε. — Ὁ μανδρογόρας. Ἀθῆναι 1938.
147. > > Βοτανικαὶ περιηγήσεις ἐν Ἑλλάδι (Ἀρχ. Φαρμακ. Γ', 1927, σελ. 33 - 35).
148. Endlicher. — Synopsis coniferarum. Sangalli 1847.
149. Engelmann, G. — Species of the genus *Cuscuta* (Acad. Saint-Louis 1859), (generis *cuscutae* species, traduit par P. Ascherson. 1860).
150. Ζαγαυιάρης, Δ. Ν. — Κοινὰ φυτὰ τῆς Ἑλλάδος. Ἐν Ἀθῆναις 1934.
151. > > Τὰ φαρμακευτικὰ φυτὰ τῆς Ἑλλάδος. Ἀθῆναι 1935.
152. > > Αἱ ὀροβάγχαι τῆς Ἑλλάδος (Δελτ. Ἑλλ. Γεωργ. Ἐτ. Ἀπρίλ. - Ἰούν. 1936).
153. > > Ἡ κουσκούτα (ἔ. ἄ. Αὐγ. 1936).
154. > > Διάφορα παράσιτα φυτὰ (ἔ. ἄ. Μάρτ. 1936).
155. > > Τὰ Κολχικὰ τῆς Ἑλλάδος (ἔ. ἄ. Μάρτ. 1937).
156. > > Περὶ τοῦ ὕοσκυάμου (ἔ. ἄ. Ὀκτ. 1937).
157. > > Περὶ τῆς ἀρρενοπτέριδος (ἔ. ἄ. Ν)βριος (1937).
158. > > Ὁ Μανδραγόρας (ἔ. ἄ. Ὀκτ. 1938, σελ. 380 - 384).
159. > > Ἡ κουφοξυλία (*Sambucus ebulus* L.), (ἔ. ἄ. Ἰούν. 1939, σελ. 225 - 228).
160. > > Ἡ Μολόχα (ἔ. ἄ. Ἀπρ. 1940, σελ. 115 - 117).
161. > > Καρλινία ἢ κομμεοφόρος (*Carlina gummifera* Less.), (ἔ. ἄ. Σ)βριος 1940, σελ. 265 - 269 καὶ Ὀκτ. σ. 311 - 315).
162. Ζομπανάκης, Γ. — Ὁ Αὐστριακὸς περιηγητὴς F. W. Sieber στὴν Κρήτη (Ἐπετ. Ἐτ. Κρητ. Σπ. Β' 1939, σελ. 269 - 282).
163. Hammar. — Monographia generis *Fumariarum*. Upsalae 1857.
164. Haynald. — Des plantes qui fournissent les gommés etc. Budapest 1894.
165. Hedemborg (Thunberg). — Dissert. botan. qua *Aspalathus*. Upsala 1802.
166. Hegi. — Illustrierte Flora von Mitteleuropa. 1908 - 1909.
167. Heldreich, Th. — Catalogus systematicus Herbarii Th. G. Orphanides. Fasc. primus: Leguminosae. Florentiae 1877.
168. > > Ἀνακοίνωσις περὶ τῆς Ἑλληνικῆς Χλωρίδος («Παρνασσός», 15, 1892, σελ. 397).
169. > > Les Onagracées de la Flore Grecque. Le Mans 1894.
170. Heldreich, Th. — Μηλιάρáκης, Σπ. — Τὰ δημώδη ὀνόματα τῶν

- φυτῶν προσδιοριζόμενα ἐπιστημονικῶς, Β' ἔκδ. Ἀθήναι 1925.
171. Heldreich, Th. — Τὰ ἄνθη. Ἐκδοσις πέμπτη. Ἐν Ἀθήναις 1927, σ. 94.
172. Helvigijs Ch. -- De Creta (= Κρητῆς). Gryphiswald 1705.
173. Henfrey, Arth. — The Vegetation of Europe. London 1852.
174. Héraud, A. — Nouveau dictionnaire des plantes médicinales. Paris 1927.
175. Hèritier, G. L. L'. — Stirpes novae. Paris 1784 - 1785.
176. Hoffmann, G. Franc. — Plantarum umbelliferarum genera. Mosquae 1816.
177. Hooker, W. J. — Species Filicum. London 1846 - 1864.
178. Hornung, E. G. — Sendschreiben an prof. Hoppe über Wallroth's Schedulae criticae in floram halensen («Flora», 13, 1824, p. 201).
179. Jacquín, N. J. — Collectanea ab Botanicum. Vienne 1786 - 1790.
180. » » Plantarum rariorum, H. Goes. Schoenbrunensis, Descriptiones et icones. Vienne 1794 - 1804.
181. Jaubert, C. — Spach, Ed. — Illustrationes plantarum Orientalium. Parisiis 1842 - 1857.
182. Jussieu, A. de. — (Mém. du Museum). Mémoire sur les Rutacées. Paris 1825.
183. Καλιτσουνάκης, Ι. — Αἱ περὶ τῆς Κρήτης ἐν τῇ Δυτικῇ Εὐρώπῃ εἰδήσεις ἐκπνεύσεως τῆς Ἐνετοκρατίας ἐν τῇ νήσῳ. (Ἐπ. Ἐτ. Κρ. Σπ. Α' 1938, 349 - 363).
184. Campera. — Monographie des Rumex. Paris 1819.
185. Candolle A. P. de. — Regni vegetabilis systema naturale, t. I-II. Paris 1818 - 21.
186. » » Prodromus systematis naturalis Regni vegetabilis. t. I-X. Parisiis 1824 - 73.
187. » » Monographie des Campanules. Paris 1830.
188. Candolle. — Prodromus systematis Regni vegetabilis. Parisiis t. XI - XVI. 1847 - 1866.
189. Carrière. — Traité général des Conifères. Paris 1855.
190. Cavanilles. — Monadelphiae classis. Madriti 1790.
191. Chalikiopoulos, L. — Sitia, die Osthalbinsel Kreta's. Berlin 1903, pp. 119 - 121.
192. Chancellor, L. — Flore forestière du globe. Paris 1920.
193. Chaumeton, F. P. — Flore medicale ... Paris 1815 - 1820 (t. I-VI).
194. Chavannes, Ed. — Monographie des Antirrhinées. Paris 1833.
195. Choisy. — Prodromus d'une monographie des Hypericinae. Genève 1821.
196. » » Cuscutarum enumeratio (Mem. Soc. Phys. Genève IX. 1841.
197. Κόντος, Π. — Ἐπίδρασις ἐπὶ τὴν Ἑλληνικὴν Δασικὴν βλάστησιν τοῦ Ἑλληνικοῦ κλίματος. Ἀθήναι 1909, σελ. 46 κ.έξ.
198. » » Ἑλληνικὴ Δασοκομία μετὰ στοιχείων δασικῆς διαχειρίσεως. Ἀθήναι 1921.
199. » » Δασικὴ πολιτικὴ ἰδίᾳ ἐν Ἑλλάδι. Ἐκδοσις Β', βιβλίον πρῶτον. Ἀθήναι 1929.

200. Κόντος, Π. — Beitrag zur Kenntniss der Wälderverteilung auf den griechischen Inseln (Prakt. Acad. Ath. 5, 1930, pp. 300 - 306).
201. Kotschy, M. — Die Eichen Europas und des Orients. Wien und Olmütz 1862.
202. Coult er. — Mémoire sur les Dipsacées (Mém. Soc. Phys. Genève, II, 1824).
203. Courtin. — Die familie der Coniferen. Stuttgart 1868.
204. Crantz, H. J. — Classis umbelliferarum emendata. Lipsiae 1767.
205. > > Classis cruciformium emendata. Lipsiae 1769.
206. Creutzburg, N. — Kreta (Zeitschr. Gesel. für Erdkunde Berlin 1928, no 1/2, σελ. 16 - 28).
207. Krok, O. B. N. — (Acad. de Stockholm). Anteckningar till en Monografi öfver vöstkamlingen Valerianae. 1864.
208. Czecrott. — (Ἐπιστολὴ πρὸς τὸ Ὑπ. Γεωργ. — Κοσσενάκην — εἰς ἣν ἀναφέρει καὶ περὶ πεύκης ἐν Κρήτῃ. 1933).
209. Lamarck, J. B. de. — Encyclopedie. — Botanique (dictionnaire). Paris t. I - V. 1783 - 1796.
210. > > Encyclopedie. Illustrations des genres. Paris 1791 - 1795.
211. Lauth. — Dissertatio botan. de Acere. Argentorati 1781.
212. Lehmann, J. G. Ch. — Plantae e familia Asperiferiarum nuciferae. Berlin 1818.
213. > > Monographia generis Potentillarum. Lipsiae 1820.
214. Maire. — Étude des plantes vasculaires recoltées en Grèce 1907 et 1908.
215. > > Contribution à l'étude de la flore Grecque (Bull. Soc. Bot. France 1922).
216. Μαλακατέας, Σ. — Τὸ Gramineae τῆς Ἑλλάδος. Ἀθῆναι 1935.
217. > > Βοτανικαὶ σημειώσεις. Familiar Hypericaceae. («Δενδροκομικὴ Ἔρευνα», τεύχος 1ον, 1937).
218. > > Τὰ ἀγρωστώδη τῆς Ἑλλάδος. Les Graminées de la Grèce, μέρος β'. Ἀθῆναι 1939.
219. Margot, H. — Reuter, G. — Essai d'une flore de l'île de Zante. Ononis diacantha. (Mém. Soc. Phys. Genève. VIII, 1838).
220. Massias. — Les Forêts en Grèce (Revue des Eaux et Forêts 1919).
221. Meisner. — Monographiae generis Polygoni prodromus. Genavae 1826.
222. Μεντζελόπουλος, Μιλτ. — Χημικὴ ἔρευνα ἐπὶ τῶν φυκῶν, σπόγγων καὶ σπογγοειδῶν τῶν Ἑλληνικῶν θαλασσῶν (Δελτ. Φυσ. Ἐπιστημῶν. Μάιος 1937).
223. Μηλιαράκης, Σπ. — Ἐγχειρίδιον Βοτανικῆς. Ἐκδ. τετάρτη. Ἀθῆναι 1925.
224. Milde. — Monographia Equisetorum. Dresdae 1867.
225. Miller, Philip. — Figures of plants described in the Gardeners-dictionary. London 1760.
226. > > Dictionnaire des jardiniers, traduit sur la 8e édition, par une société de gens de lettres. Paris 1785.
227. Μιχόπουλος, Γ. — Τὰ Κωνοφόρα. Ἀθῆναι 1931.
228. Monnier. — Essai monographique sur le Hieracium. Nancy 1829.

229. *Montius* (Cajetanus). — Jacobi Zanonii rariorum stirpium historia. Bononiae 1742.
230. Μ π ά ρ τ - Χ ί ρ σ τ. — Λεξικόν ἐγκυκλοπαιδικόν. Τόμοι 1 - 6. Ἀθήναι 1889 - 1898 καὶ συμπλ. 1902.
231. Μ π έ ν ο ς, Γ. — Ἡ Βαλανιδέα (Γ. Δελ. Ἑλλ. Γεωργ. Ἐτ. Φεβρ. 1938, σ. 65 - 67).
232. *Muntingius*, Abr. — Nauwkeurig beschryving des Aardgewassen. Leyde 1696.
233. » » *Phytographia curiosa*. Amstelodami 1713.
234. *Murr.* — Zur Flora Graeca. (Magyar Bot. Lapok 1913).
235. *Nestler*, G. — Commentaria botanico - medica de Potentilla. Parisiis 1816.
236. *Netolitzky*. — Ein Cruciferensamen aus dem vorgeschichtlichen Griechenland (Bull. Facult. Stiinte. Gernauti 1929).
237. *Nyman*. — Synopsis plantarum bicornium Europaeorum. Stockholm 1851.
238. *Olivier*. — Voyage dans l' Empire Othoman. 1801 - 1807, pp. 288, 347 - 358.
239. *Orphanides*, Th. — Enumeratio floridis Hellenicae. Athen 1866.
240. » » Περί τῶν ἐν Ἑλλάδι μαστιχοφόρων σκίνων («Γεωπονικά», Δ' σελ. 159 - 163. Ἀθήναι 1872).
241. » » Περί Μανδραγόρου (ἔ. ἀ., Α', σελ. 166 - 168).
242. » » Ποῖα τὰ βλαστάγοντα ἐπὶ τῶν Ἑλληνικῶν εἶδη Κολχικῶν (ἔ. ἀ. Α', σελ. 253 - 263).
243. » » Περί ὑοσκυάμου (ἔ. ἀ. Β', σελ. 55 - 58. Ἀθήναι 1873).
244. » » Περί τοῦ λεγομένου τεῖου τῆς Ἑλλάδος. Γένος Σιδηρίτις, (ἔ. ἀ. Β', σελ. 116 - 123).
245. » » Περί ἀνθοφόρων ἱατρικῶν καὶ δηλητηριωδῶν φυτῶν (ἔ. ἀ. Δ', σελ. 69 - 81. Ἀθήναι 1876).
246. » » Ἱατρικὰ φυτὰ τῆς Ἑλλάδος ἐκ τῆς τάξεως τῶν Βατραχοειδῶν (ἔ. ἀ. Δ', σελ. 109 - 112).
247. *Pallas*, P. R. — Species Astragalorum descriptae. Lipsiae 1800.
248. *Pallaveri*, D. — Creta. Vrescia 1868.
249. *Papadakis*, E. — Die Insel Candia. Petroupolis 1867.
250. Παπαϊωάννου, Ι. — Ἡ χαλέπιος πεύκη (*P. halepensis* Mill.), ἡ πεύκη τῆς πιτυοῦντος (*P. Pithyusa* Stev), ἡ τραχεῖα πεύκη (*P. brutia* Ten.) ἐν Ἑλλάδι («Δασική Ζωή», 32 - 36 τοῦ 1935 καὶ 37 - 43 τοῦ 1936).
251. » » Ἡ Κυπάρισσος ἐν Ἑλλάδι. Νέοι τόποι ἐμφανίσεως τῆς Χυλεπίου πεύκης (Δελτ. Φυσ Ἐπιστ. 21, 1936).
252. *Pashley*, R. — Travels in Crete. London 1837 (tomes 2).
253. *Perrot*, G. — L' île de Crète. Souvenirs de voyage. Paris 1867.
254. *Persoon*, G. H. — Synopsis plantarum seu Enchiridion botanicum. Paris 1805 - 1807.
255. *Phouphas*, Ch. — La Botanique en Grèce (Actes Inst. Bot. Univers. Ath. 1910, pp. 15 - 25).
256. *Pitra*. — Analecta sacra et classica Paris - Roma 1888.

257. Poiret, J. L. M. — Flore médicale. Partie élémentaire. Paris 1820
(βλ. ἀρ. 255 Τούτου ἀποτελεῖ τὸν VII τόμον).
258. Π. Π — Ἡ Ἑλληνικὴ ἀρρενόπειρις καὶ ἡ προβαίτιοφία μας (Δελτ. Ἑλλ. Γεωργ. Ἐτ. τεύχος 109 - 110 τοῦ 1918).
259. Postlethwate, E. — A tour in Crete. (Athens?) 1868.
260. Pritzel. — Anemonearum revisio. Lipsiae 1812.
261. Pronville, de. — Monographie du genre Rosier Paris 1824
262. Πυρσόζ. — Μεγάλῃ Ἑλληνικῇ Ἑγκυκλοπαιδείᾳ. Τόμοι 24. Ἀθήναι 1926 - 1934
263. Roehinger, K. — Beitrag zur Kenntnis der Flora der aegaeischen Inseln und Ost-Griechenlands (Annal. der Naturhist. Mus. Wien 1929).
264. * * Plantae novae Aegaeae (Fedde Repertor. 1938).
265. Redouté - Thory. — Les roses. Paris 1817 - 1824.
266. Reichenbach. — Icones Florae Germanicae et Helveticae. t. I - XXI. Lipsiae 1838 - 1867.
267. Roemer, J. — Schultes, J. A. — Linnaei Systema Vegetabilium. Stuttgartiae 1817 - 1830
268. Roemer, J. — Synopses monographicae : II. Peponiferarum Vimariae 1816.
269. * * Synopses monographicae : III. Resiflorae. Vimariae 1817.
270. Rolet, A. — Les plantes à parfum. Paris 1930.
271. Sarejanni, J. Catalogue commenté des champignons rencontrés sur les Plantes cultivées en Grèce (Annales Inst. Phytopathol. Benaki, année 3, fasc. 2, 1939 et Actes Instit. Bot. Univers. Ath. 1940, pp. 138 - 160)
272. Sauter. — Bericht über einige botanische Excursionen durch Oestreich, Steiermark und Salzburg. («Flora», 14, 1824, pp 211, 223.
273. Schenk. — Genera et species Cyperacearum, quae in regno Graeco, Archipelago et in insulis Jonicis, nec non in insula Creta crescentes hucusque notae sunt. München 1841.
274. Scheuchzer, Joh. — Agrostographia sive Graminum, Juncorum etc. historia. Tiguri 1719.
275. Schmidel, Christoph. — Icones plantarum. Erlangae 1793.
276. Schrader, H. Ad. — Monographia generis Verbasci. Gottingae 1813 - 1823.
277. * * Reliquiae Schraderianae. Halle 1838.
278. Schrank, D. — Observationum botanicarum sulloge (Nov. Act. Ac Nat. Cur. IX, 1818).
279. Schreber, J. Chr. Dan. — Plantarum verticillatarum unilabiarum genera et species. Lipsiae 1774.
280. Schultz, C. H. — Bip Ueber die Tanaceleem. Neustadt 1814.
281. Seringe. — Scutellarica et Scordinia (Bull. Bot. 11, 12. Paris 1832).
282. Sieber, F. W. — Avis des plantes. Prague 1821.
283. * * Descriptions latines et allemandes de huit nouvelles plantes («Flora» IX, 1822, pp 240 - 248).
284. * * Das Tournefortische herbar in Paris, synonymie de diverses espèces («Isis» col. 455 - 462. 1823).

285. Singer, Ch. — The herbal in Antiquity (Journal of Hellenic Studies. Vol. XLVII, part I. London 1927)
286. Σκαλιτσούνης, Ι. — (Εἰς Ἀπομνημονεύματα. Χανιά 1900 σελ. 10).
287. Σουρρῆς Π. — Τὰ ἀρωματικά φυτὰ καὶ τὰ αἰθέρια αὐτῶν ἔλαια, (Ἑτηρ. Γεωργ. καὶ Οἶκον. μελ. Ἑπ. Γεωργ., Ι. Ἀθήναι 1938).
288. > > (Εἰς ἐφ. «Παρατηρητής» Χανίων, 5 - 4 - 1936).
289. Sprach Ed. — Hypericacearum monographiae fragmenta (Ann. Sc. Nat. Paris 1831)
290. > > Histoire naturelle des vegetaux: Phanerogames. Paris 1834 - 1836.
291. Sprengel, Curt. — Species umbelliferarum minus cognitarum. Halae 1813 - 1818.
292. > > C. Linnaei systema vegetabilium. Gottingae 1825 - 1828.
293. > > Geschichte der Botanik. Altenburg und Leipzig 1817.
294. Σταυράκης, Ν. — Στατιστικὴ τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Κρήτης κλπ. Ἀθήναι 1890, σελ. 46 - 47.
295. Steiner. — Prodrum einer Flechtflora des griechischen Festlandes. Wien 1893.
296. Sternberg, de. — Revisio saxifragarum. Ratisbonae 1810 et suppl. Pragae 1822 - 1832.
297. Steudel. — Synopsis plantarum glumacearum, Stuttgartiae 1855.
298. Σφακιανάκης, Α. — Τὰ ἐδώδια φυτὰ ὡς τροφαὶ καὶ ὡς φάρμακα. Ἀθήναι 1940.
299. Σφακιανάκης, Α. — Πριπέας, Ι. — Βοτανοθεραπευτικὴ. (Ἀθήναι) ἄ. χ.
300. Sweet. — Cistineae. London 1825 - 1830.
301. Schultes, J. A. — Grundriss einer Geschichte und Literatur der Botanik von Theophrastes Eresios. Wien 1817.
302. Tausch, J. F. — Bemerkungen über *Anchusa angustifolia* und einige minder bekannte Arten («Flora», 15, 1821, 226 - 235).
303. Tieghem, Ph. Van. — Botanique, t. II. pp. 139 - 140. Paris 1891.
304. Tchihatcheff, P. de. — Asie - Mineure (Botanique). Paris 1860.
305. Toni. — Sylloge Algarum omnium hucusque cognitarum Vol. I - III. Patavii 1889 - 1907.
306. Tournefort, Jos. — Elements de botanique au methode pour connaître les plantes. Paris 1694.
307. Trattinnick. — Rosacearum monographia. Vindobonae 1823.
308. Trautvetter, Con. Rud. a — De Echinope genere. Mitaviae 1833.
309. Treviranus. — De Delphinio et Aquilegio observationes Vratislaviae 1817.
310. Trinius. — De Graminibus unifloris et sesquifloris distributio Botanica. Petropoli 1824.
311. > > Species graminum. Petropoli 1828.
312. Τρουπάκης, Γεορ. — Ἡ χαρουπιὰ ἢ ξυλοκερατιά. *Ceratonia siliqua* (Γεωργ. Δελτ. ΚΒ', σελ. 2158 - 62, 2190 - 95. Ἀθήναι 1929).
313. Τσοουμής, Ι. — Κελτὶς ἡ νότιος. (*Celtis australis*), Δελτ. Ἑλλ. Γεωργ. Ἑτ. — Μάϊος 1937).

314. Τσοῦμῆς, Ι. — Τὰ γεωργικὰ συστήματα ἐν Ἑλλάδι. Ἀθῆναι 1936.
315. Turritt, W. B. — The plant-life of the Balkan Peninsula. A Phytogeographical study. Oxford 1929.
316. Urville (Dumont d'Urville Jul. S. C.). — Enumeratio plantarum quas in insulis Archipelagi... Parisiis 1822.
317. Fiedler, K. G. — Uebersicht der Gewächse des Königsreiches Griechenland Dresden 1840.
318. Φιοράκις, Στ. — Ὁ Tournefort στὴν Κρήτη («Κρητ. Σελίδες» Γ', 1938, σελ. 413 - 419. Ἡράκλειον Κρήτης).
319. Fischer, E. L. — Synopsis Astragalorum tragacanthacarum (Bull. Soc. Moscou. 1853).
320. Frivaldszky, M. — (Περιγραφή εἰς τὰς icones de Reichenbach. 1845).
321. Χατζιδάκις, Ν. Ε. — Συμβολὴ εἰς τὸ τοπωνυμικὸν τῆς Κρήτης, τοπωνύμια προελθόντα ἐκ τῶν ἐν τῷ τόπῳ φερομένων δένδρων ἢ φυτῶν (Ἐπ. Ἐτ. Κρ. Σπ., Α', σελ. 445 - 448. Ἀθῆναι 1938).
322. Walroth. — Rosae plantarum generis Historia succincta. Nordhusae 1828.
323. Walpers, G. G. — Repertorium botanices systematicae. Lipsiae 1842 - 1847.
324. Walpers - Mueller, Cap — Annales botanices systematicae. Lipsiae 1848 - 1868.
325. Wickström, Joh. Em. — Dissertatio botanica de Daphne. Stockholm 1816 (id. 1820).
326. Willdenow, G. L. — Über die Tragant - Arten (Acad. de Berlin 1799).
327. Willemet. — Monographie des plantes étoilées. Strasbourg 1791.
328. Willkomm. — Recherches sur l'organographie et la classification des Globulaires. Leipsick 1850.
329. > > Cistinearum orbis veteris descriptio monographica (ic. et desc. Pl. nov. Hispan. t. II. Lipsiae 1856).
330. > > Revisio petentillarum. Bonnae 1856.
331. Wydler. — Essai monographique sur le genre Scrofularia (mem. Soc. Phys. Genève. IV. 1828).

β') Εἰδικά:

332. Ἀμαριώτου, Μαρ. — Ἐνα βότανο (ἐφ. «Τὸ Νέα» Ἀθηνῶν 11-7-1951).
333. Ἀναγνωστόπουλος, Π. — Πλάτανος ἢ ἀειθαλής. Platanus Orientalis, var. sempervirens («Δενδρ. Ἐρευνα», 4, 1936, σελ. 189).
334. Baker. — Plant husting in Crete 1925 - 1926 - 1927 (Journ. R. Hort. Soc. 1929).
335. Baldacci, A. — Risultati botanici del viaggio compiuto in Creta nel 1893 (Extrait journ. «Malpighia», t. IX. 1895).
336. > > Itinerari fitogeografici del mio secondo viaggio in Creta (Mem. Acad. di Bologna, t. X. 1903).
337. Gandoger, M. — Plantes nouvelles pour l'île de Crète (Bull. Soc. Bot. France 1915, LXII. pp. 8 - 12 et 151 - 157).

- 338 G a n d o g e r, M. — Troisième voyage botanique dans l'île de Crète (aussi, 1916, LXIII, pp. 1 - 15 et 219 - 243).
- 339 » » Les Campanules et les campanulacées de l'île de Crète (aussi, 1917, LXIV, pp. 1 - 8 et 110 - 122).
- 340 » » Addenda et corrigenda ad Floram Cretae (aussi, 1920, LXVII, pp. 181 - 185).
341. » » Plantes endémiques ou rarissimes de l'île de Crète (Le monde des plantes, 3, serie XXII, 1921, No 13, p. 4, No 14, p. 4, No 15).
342. » » L'ascension du mont Ida. île de Crète (Bull. Soc. Bot. France 1922, LXIX, pp. 16 - 20).
343. G a n d o g e r, M. — C u s t u r i e r. — Herborisation en Crète 1913 - 1914 (aussi, 1916).
344. G a y, J. — Sur la distribution géographique des 3 espèces de la section Gamen du genre Asphodelus. Paris 1857 (Ann. Sc. Nat. VII).
345. » » Recherche sur la famille des Amaryllidées. Paris 1859 (Ann. Sc. Nat. IX).
346. Γ ε ω ρ γ α κ ό π ο υ λ ο ς, Ἄ λ. Ν. — Δίκταμο - Ὀρείανον ἢ δίκταμος (Γεωργ. Δελτ. Ἑλλ. Γεωργ. Ἐτ. Ν)βριος 1938, σελ. 421 - 422 καὶ Ἰούλ. 1940, σελ. 210 - 211).
347. Γ ε ω ρ γ ι κ ῆ Ὑ π η ρ ε σ ι ἰ ἰ Ἄ Η ρ α κ λ ε ἰ ο υ. — (Περὶ Δικτάμου. Ἡράκλειον Κρήτης 1951).
- 348 D a m b e r g i s, C. — Ueber die chemischen Inhaltsstoffe des weissen Dictam (Dictamnus albus). Berlin 14 Mai 1929.
349. Δ ι α π ο ύ λ η ς, — Ἐνδημικὰ φυτὰ τῆς νήσου Κρήτης. Zelkova Cretica Spach. («Δασικὴ Ζωή», 18, 19 τοῦ 1934).
350. » » Amaracus dictamnus Benth. — Ἀμάρακος ὁ δίκταμος («Δασικὴ Ζωή», 46, 1936, σελ. 189 - 193).
351. D o r f l e r, J. — Bericht über eine botanische Forschungsreise durch Kreta (Ac. Anz. XXII der Kais. Ac. Wiss. Wien 1904).
352. » » Mitteilungen aus der Flora Kretas (Verh. Zool. Bot. Gesel. Wien 1905).
353. H e l d r e i c h, Th. — Centranthus Sieberi et Leopoldia Speitzenferri. Öster. Beitr. zur Flora von Kreta (Verh. Zool. Bot. Gesel. 1890).
354. » » Note sur une nouvelle espèce de Centaurea de l'île de Crète (extrait du Bull. de la Soc. Bot. de France XXXVII, 14 Nov. 1890, pp. 242 - 244).
- 355 H e s s. — Die Cypresse auf der Insel Kreta (Scheiger Zeitschrift für Forstwesen, 1924, pp. 14 - 18).
356. Ι. Μ. — Ὁ Δίκταμος (Δελτ. Ἀγροτ. Τραπ. Ἑλλάδος, Α', 1936, τεῦχος IV, σελ. 442 - 447).
357. C a n d o l l e, A. P. de. — 4e notice sur les plantes cultivées. — Salvia Cretica. (Mem. Soc. Phys. Genève, V, 1833).
358. Κ α τ σ ᾶ ν ο ς, Δ. Χ. — Σχωρία τῶν σιτηρῶν καὶ Βερβερίς ἢ Κρησοῖσα («Δασικὴ Ζωή», 28, 1935).
359. L a k o w i t z. — Verzeichnis der in Griechenland und auf der Insel

- Kreta während der Vereinstudienfahrt im April 1928 gesammelten Pflanzen (Ber. d. Westpreuss. Bot. Zool. Vereins. Danzig 1929).
360. Langeron, M. — Annotations et additions à la flore Crétoise (Bull. Soc. Bot. France 1927, p. 130).
361. Λιναρδάκη, Ἐλευθ. — Ἐνα Κρητικὸ φυτό, ὁ Δίκταμνος κοινῶς Ἐρωντίας (ἐφ. «Ἡ Δραῖσις» Ἡρακλείου Κρήτης, 25, 26 Αὐγούστου 1951).
362. Ostermeyer, F. — Beitrag zur Flora von Kreta (Verh. Zool. Bot. Gesel. XL, 1890).
363. Παπαϊωάννου, Ι. — Καθορισμὸς σταθμῶν ἐμφανίσεως τῆς Τραχείας Πεύκης ἐν Κρήτῃ («Δασικὴ Ζωή», 38, 1936)
364. Περακάκης, Ν. — Ἐνα ἄγνωστον, ἀλλὰ ἀρχαῖα προσοδοφόρον φυτόν, τὸ Δίκταμον («Ἄγρ. Ταχυδρ.», ΚΕ', 1935, ἀρ. 382, σ. 210).
365. Πλατάκης, Ἐλευθ. — Δίκταμος ὁ Κρητικὸς (ἐφημ. «Ἀνατολή» Ἀγ. Νικολάου Κρήτης, 24, 25, 26, 28, 29 Σεπτ. 1935).
366. » » Ὁ Δίκταμος τῆς Κρήτης (*Origanum Dictamnus* L.). Ἀθῆναι 1951.
367. Πολυμενάκος, Ν. — Τὸ αἰθέριον ἔλαιον Δικτάμνου τοῦ Κρητικοῦ. Ἀθῆναι 1940.
368. Raulin, Vict. — Flore et Faune de l'île de Crète. Bordeaux 1870.
369. Rénz, J. — Beitrag zur Orchideenflora der Insel Kreta (aus Fedde Repertorium 28, 1930, pp. 241 - 262).
370. » » Die Orchidenflora von Ostkreta (aus Fedde Repert. 1932).
371. Rikli. — Kreta und Sizilien (Vegetationsbilder, Reiche XIII, Heft 1 - 2. Jena 1915).
372. » » Zur Kenntniss der Flora der Insel Kreta (Vehr. Schweiz Naturf. Gesel. Genf. 1915).
373. » » Eine Frühlingsfahrt nach Kreta (Neujahrsblatt Naturf. Ges. — Zürich 1917).
374. » » Aus Kreta und Griechenland Reisetudien und Erinnerungen (Züricher Volkszeitung, März 1922)
375. Rikli - Rübel — Über Flora und Vegetation von Kreta und Griechenland (Vierteljahrschrift der naturf. Gesel. Zürich 1923, pp. 163 - 227).
376. Rochinger, K. — Neue beiträge zur Flora von Kreta (1943).
377. Schmucker. — Endemischen und charakterpflanzen aus Kreta (Vegetationsbilder, Reihe XXI, Heft. 5, 1930).
378. » » Über eine Orphys — Population aus Kreta (Botan. Centralbl. 1935).
379. Schreber, J. Chr. Dan. — Bellis Cretica etc (N. Act. Upsalae I.). Upsalae 1773).
380. Sieber, F. W. — Errata pour l'herbier de Crète («Flora», X, 1822, p. 639).
381. » » Berichtungen der Sieber'schen Cretischen herbarium. 1822.
382. » » Analyse de la partie botanique du Reise («Flora», XII, 1823, pp. 593 - 603).

- 383 Sieber, F. W. — Recension über Sieber's Reise nach der Insel Kreta («Flora», VI, 1823, p. 593).
384. Τσοῦμης, Ι. — Το ὄριγανον τὸ δίκταμον. Δίκταμος (Γεωργ. Δελτ. Ὑπ. Γεωργ. τεῦχος Γ', περ. δευτέρα, σελ. 103. ἔτ. 1938).
385. » » Ὁ Δίκταμος (ἐφ. «Ἀνατολή» Ἀγ. Νικολάου Κρήτης 15, 19, 22, 26, 29 Αὐγ. 1937).
386. Fleischmann. — Beitrag zur Orchideenflora der Insel Kreta (Österr. Bot. Zeit. 1925, pp. 180 - 194. ἀναφέρει τὰ φυτὰ τὰ συλλεγέντα ὑπὸ τῶν Dorfner καὶ Leonis).
387. Φούμης, Κ. Μ. — Δέκα πέντε ἡμερῶν λημέρι ἐπάνω εἰς τὰ χιονισμένα Λευκά ὄρη. — Ἡ Χλωρίς τῆς Κρήτης. («Ἀγρ. Ταχυδρόμος», ΙΖ', 1927, ἀρ. 186, σελ. 339 - 340).
388. Weiss. — Beiträge zur Flora von Griechenland und Kreta (in Verh. Zool. Bot. Gesel. 1869, pp. 37, 74. Aussi in Abhandlungen, t. XIX, pp. 37 - 54, 741 - 748).
389. Vierhapper. — Beiträge zur Kenntniss der Flora Kretas (Österreich. botan. Zeitschrift. Wien 1917).
390. Χατζησταματάκης, Ἐμμ. — Τὸ Σταματοχορτον (χειρόγραφον τοῦ 1933 ἐκ σελίδων 7 εὗρισκόμενον εἰς τὴν Μάλμειον Βιβλιοθήκην Χανίων, ὑπ' ἀριθ. 4761).

ΕΛΕΥΘ. Κ. ΠΛΑΤΑΚΗΣ